

915531

УЛ
ЛЗН

Анатолій Левада

Словохана — струни пам'яті

134

АНАТОЛІЙ ЛЕВАДА

*Сполохані
струни пам'яті*

Поезії

915531

смт. Куйбишеве, 2004 р.

ПЕРЕВІРЕНО

Закорінька
бібліотека
ім. О. М. Горького

На знімку Олександра Родіонова:
Анатолій Петрович Левада з героїнею своєї ліро-
епічної поеми — Катериною Митрофанівною Суржик.

Квітень 2002 р.

«Що прожив, те прожив, і не каюсь...»

Сімдесят. Для Всесвіту — це мить, дрібніша за тисячну, мабуть, секунди долю, а для людини — висота, з якої озирнутись саме впору на прожите життя і оцінити зроблене. Саме у цьому ракурсі і бачиться мені нова збірка поезій нашого земляка — куйбишанина Анатолія Петровича Левади «Сполохані струни пам'яті». Сама її назва говорить, що автор, який 1 липня 2002 року вже переступив 70-річну сходинку свого життя, подумки ніби оглядає його, торкаючи ніжно струни пам'яті, і вони відгукуються мелодією поетичних рядків.

Уважний читач, напевне, зверне увагу на те, що збірка розпочинається і закінчується віршем «Немає мамі»... Цим автор і люблячий син, немов, підкреслює, як багато значила для нього людина, котра дарувала життя.

Основною частиною нової збірки стала ліро-епічна поема «Стежини сестри мило-сердя», написана за мотивами спогадів жінки-воїна і трудівниці, нашої землячки із Куйбишевого, кавалера орденів Слави третього ступеня, Червоної Зірки, Вітчизняної Війни другого ступеня, «За мужність» та десяти медалей Катерини Митрофанівни Суржик. Поява цієї поеми в «Сполоханих струнах пам'яті» зовсім, як на мій погляд, не випадкова. Вона стала ніби логічним завершенням однієї із найважливіших справ життя Анатолія Петровича — увічнення подвигу радянського народу і, зокрема, земляків-куйбишевців у Великій Вітчизняній війні. Нагадаю для молодих, що А.П. Левада, будучи другим секретарем райкому партії, був одним із ініціаторів і безпосередньо опікувався зведенням величної Алеї Слави у Куйбишевому та Меморіалів Слави у багатьох селах району. Мабуть символічним є і те, що збірка виходить в період, коли ми готуємося відзначити 60-річчя двох вікопомних подій в історії України і колишньої нашої великої Батьківщини — Радянського Союзу. Це 60-річчя визволення України від німецько-фашистських загарбників і 60-річчя Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні.

Воєнна тематика червоною ниткою проходить через творчість Анатолія Петровича. І ці його поеми і балади, легенди і окремі поезії ніби стають в ряд з погруддями Героїв-земляків і гранітною скорботною матір'ю на Алеї Слави і ніби промовляють до молодих: ось з кого треба робити життя.

У другій частині збірки вміщені поезії декількох останніх років. Тут зустрінемо і ніжну лірику, і веселий та дотепний гумор, і гостру, дошкульну сатиру, і, деякі поезії-присвяти товаришам.

Поетичну натуру автора хвилює все: і що було колись, і що робиться тепер на Україні. Будучи розважливою, мудрою людиною, А.П. Левада болісно сприймає те, що окремі політичні діячі сьогодення безоглядно очорнюють нашу недалеку історію. Він не може, і про це неодноразово наголошував, змиритися з цим, бо це минуле його покоління і його особисте. А життя цілого покоління не може бути неправильним. І з цього приводу автор пише:

Що було, те пройшло, а відтак — не вернеш,

Що прожив, те прожив, і не каюсь...

Краще і мудріше, мабуть, не скажеш. А ми на останок побажаймо успіху новій збірці Анатолія Петровича, а йому самому та його музі натхнення і гострого пера.

*Олександр КЛИЦЕНКО,
редактор Куйбишевської районної газети «Рідний край»,
член Національної спілки журналістів України.*

Немає мами...

*Світлій пам'яті моєї мами
Левади Марії Яківни присвячую*

Востаннє мама вийшла за поріг,
Востаннє вийшла зі своєї хатки.
Й не прийде вже з нехожених доріг,
І не приляже на свою «кроватьку».
Не вийде, як бувало, до воріт,
Аби зустріти, як з роботи їду.
— Приїхав? — і вже посмішка зорить, —
Чи не привіз там вісточку про Ліду?
І Сіми щось не чути. От біда.
І, не злостиво, скорше — подобріло:
— Ну, «ведьма», хай приїде, я їй дам.
І тут же скрушно — Може похворіли?...
... Пустує двір, хатинка і садок,
Що над усе, до ревнощів, любила.
Все кинула, мов зношений платок,

    Лебідкою знялася у світ білий.
    В печалі сиву голову нагну:
    Немає мами... Сліз не стримать щирих.
    Нема й не буде... Розумом збагну,
    А серце відмовляється повірить.
    ... Вже в котрий раз курличуть журавлі.
    І десь, не в нас — за обрієм сідають,
    А ми все самотієм на землі,
    А ми все ждем, а ми ж Вас виглядаєм.
    І так щодня. Молитву й сльози п'ю.
    Спокутую вину й гріхи одразу.
    Об камінь своє серце розіб'ю,
    Аби простили Ви мені образи.
    ... Тягучий сум на цвинтарі стоїть.
    Лиш чую: жухле листя опадає.
    Сліди цілую, мамочко, твої,
    До них чолом і серцем припадаю.

Син Анатолій.

Стежини сестри милосердя

Ліро-епічна поема

Цей скромний твір написано зі спогадів чарівної жінки — жінки-трудівниці, жінки-воїна, жінки-матері, нашої землячки з Куйбишевського — Суржик Катерини Митрофанівни (на фото воєнних років зліва) — кавалера бойових орденів: Ордена Слави третього ступеня, Ордена Червоної зірки, Ордена Вітчизняної війни другого ступеня, ордена «За мужність» та десяти медалей і їй присвячується. Ось би з кого робити життя молодим.

Автор.

Умом і совістю пречиста

З тоді минуло понад півсторіччя,
Як світ гойднувся й полилася кров.
Війна жбурнула юності в обличчя
Розлуки, смерть, каліцтва і... любов.
Не всім судилась доля з галунами,
Аби ковтнуть жаданої весни,
Не всіх синів з війни діждались мами
І донечки не всі прийшли з війни.
І дітлахи не всі в нестямі плину
Були щасливі, заздросам попри,
Забратись татку на міцні коліна
Й вдихнути запах поту і махри.
А що про Вдів, про Вдів сказати що можна?
Мені здається, зайві тут слова,
Бо всі вони, як і окремо кожна,
На Вічну Славу здобули права.
Тільки за вірність їхню лебедину
Та за зневагу до легких спокус
(І то ж не рік, не два — життя єдине!..)
Нехай благим до них буде Ісус...
Страшна ціна святої перемоги -
І ниньки, вочевидь, не заросли
Святою ж кров'ю зрошені дороги,

Що ми свій дух і Прапор пронесли.
Усе пройшли, усім переболіли.
Опісля зброї — кельми у руках,
Аби Вітчизні додавалось сили
Й плекати добру пам'ять у віках.
І, знаєте, устиглося багато:
Сягнули в космос, заструмилась БАМ,
Ростили хліб і розчепили атом
Та підсобли знедоленим братам
Зійти із терній на пряму дорогу.
Причепурились, зажили життям
І, все ж, забракло крапельку спромоги,
Щоб вимести із закутків сміття,
В якому буйно проросло насіння
Ядучого чортополоху враз.
Ми ж підкорились злому повелінню,
І покотився у минуле час.
Відразу й мудрагелів розвелосся.
Від їх сентенцій в міжребер'ї ссе,
Найбільш професорів — із пальцесосців,
Які все знають і тлумачать все.
Під їх новели хочеться ридати:
Такі ми слабодухі та дурні,
І як змогли собі ще раду дати
У тій розтричіпроклятій війні?
— У нас ні ватажків, ні полководців,
Лиш безвідмовний автомат-мандат
Із загонів кадебістів-хлопців,
Мовляв, тримав у послуху солдат.
А ще й таке: даремно боронились —
Коли б здолав нас людожер-маньяк,
То й ми б жили, як багатьом й не снилось...
Бач, у кретинів логіка своя.
Про це, й не тільки, тихо говорили.
І щира співрозмовниця моя
Якось неначе раптом постаріла.
Якийсь тягучий біль в очах стояв.
Щуплесенько-тендітна преді мною,
Як той грибочок, зрісший без дощу...
А юнкою ж була «на ти» з війною!..
Вона пригадує, а я пишу.

Згадалась хата в три кімнати
(Жили там багачі колись),
А в ній — такий-сякий достаток,
На що стягнулись-спромоглись.
В передній — стіл, хрест-навхрест ніжки,
(Бабуся мамі ще дала)
Аби чистенький був і свіжий,
Матуся ножичком шкребла
І лужною водою мила.
Впродовж стіни ослін стояв,
На цій споруді завжди їла
З одної миски вся сім'я.
Наливо — піч і піл дощатий —
«Опочивальня» хлопчаків.
Старенькі спали «у тій хаті»
На древній ліжниці м'якій.
В кутку переднім, біля печі,
Ухват, кочерги, рогачі —
Інструментарій. Ним, до речі,
Священнодіяли в печі,
Як хліб пекли, чи, іншим часом,
Гостей чекали там, чи як
І тушкували бульбу з м'ясом.
Ущерть повнісінький баняк.
У залі, чи «великій хаті»,
Стояла скриня. (Ще були),
А в ній — пожитки небагаті,
Що мамі в придане дали.
Там, у окремому куточку,
Що знала ненька лиш сама,
Було добро. Уже для дочки.
Матуся дбала крадькома.
— А як же? — в домі є невіста,
Дівча, змальоване з добра,
Умом і совістю пречиста
Та ще й з дипломом — медсестра!
На ті часи — то досить круто,
Аби у дівки був диплом
І фах, у закладі здобутий.
Ними пишалося село.
То вже тепер пустили слюні,

Хоч, врешті-решт, — не в тому суть,
І все ж недобре, коли юні
З дипломом череду пасуть,
Чи з клумаками по базарах
На півпланети розбрелись,
Ну вам точнісінькі хазари,
Що світом вештались колись...
Пишалася дочкою й мати,
Боялась долю налякать...
Та що ж це ми? Вернімось в хату,
Аби по стінах поблукать,
Помилуватись рушниками —
Творінням дивної краси,
Що гаптувалися руками
Жіноцтва роду на часи.
Найліпший, звісно, на божниці,
Два інших поруч — на вождях:
Татусь належав до правниці
Із ревним серцем у грудях.
А далі — карточки, портрети —
Дівчата-горлиці, орли,
Залежно від авторитету,
Під рушниками теж були.
А на підлогу, навіть в сінцях,
Трусили «з берега» пирій.
Була в господі завжди Трійця
Із трунком щастя і надій.
Було, Андрійко та Іванко
Під ліжник ще кладуть полин,
І так блаженствують до ранку
В духмяних розкошах полів.
... Згадалась хата в три кімнати,
Сливина, вишні у дворі.
Ще й не поспіли, а вже свято
«Шпакам» — сусідській дітворі.
Згадалась трепетно хатина,
І стало боляче до сліз.
Ще — в річку втоплена стежина,
Якою бігала «уніз»,
Садок вишневий біля річки,
Дуплиста верба у воді,

Такі наряджені порічки...
Та все в минулому, «в тоді».
В душі заскiмлив бiсик суму.
У грудях духу не стає.
І кожен з нас в цю хвилюку думав
Про сокровенне, про своє.
Про неупійману жар-птицю,
(А в юності ж така близька)
Чи то про долю — жартівницю,
Що пропливла, мов лин, слизка
І не далась до рук невмілих.
Пристала ж, зважившись, на ті,
Що й на святу б аркан наділи —
Таке буває у житті...
— А хочете, — всміхнулась мляво,
Думками вийшовши з «піке», —
Воно, щоправда не цікаво,
Але — згадається ж таке...
В кінці наділу, ближче річки,
Садили ми городину,
Що п'є доволеньки водички.
І не капусточку одну —
Росли там сині, помідори,
Солодкий перець і гіркий,
Салат, шпинат, петрушка — корінь,
А дещо вище — огірки
І різний дріб'язок їстівний,
На перший погляд, незначний,
Насправді ж — лагодив постійно
Наш стіл в духмяний і смачний.
Тодішній — надто ж — без новацій,
Ще без підробок і замін
Та магазинних консервацій.
Все дбати мусили самі.
Отож, як висадим розсаду
І до осінніх холодів,
На благодійницьких засадах
Була я в курсі всіх подій,
Що відбувалися на грядках.
Ходи підполной та дивись,
Тепер приємна одна згадка,

А все ж було. Було колись.
Було, як сонце в захід зверне,
Беру відро та кухлик свій,
І — вистрибом біжу у берег
Снувати стежечки сувій.
І того разу, як у звичку —
Все причандалля у руці,
Черпаю з річечки водичку
І поливаю корінці.
Ось тільки вечір тихий-тихий
Немов за щастям полював,
Зачаяно, ледь чутно, дихав
І в мою душу виливав
Бентегу ніжності святої.
І я, зчарована, молюсь.
«Роздам» відерце і пристою,
На небо, мов живе, дивлюсь.
А там, над пружаним нахилом,
Де сонце мають закотить,
Аж напівнеба божий килим
Весь різнобарв'ям палахтить,
Щомиті змінюючи колір
Та візерунок ніжних барв,
І я вступаю з небом в зговір,
П'ючи незвіданий нектар.
А десь за кручами, ліворуч,
Веселка з Берди воду п'є,
Аж піднімає стрімко вгору
Смугасте черевце своє.
Відтак і кухлик виллю мимо...
Піду, відерце принесу.
Сама ж голодними очима
Ще виціловую красу.
На мокрих сходинках стояла,
Вєрвечку задумок плєла
Й сама не зчулась, як упала,
Шубовснула у чім була
В ще незамуляну ковбаню.
Вчепилася в стареньку гать,
Поборсалась, а на останнє —
Ще встигла маму погукать...

Що за дива у снах дівочих
І звідки марення оце?
Ці очі в очі, чийсь очі
Так тепло дивляться в лице.
Чомусь лежу, мов оберемок,
Чи куль, чи цяця ще яка,
А, може, дуба окоренок
У дужих, лагідних руках.
— Та згинь, — кажу, — нечиста сило, —
Це подумки його прошу,
А випростатися не сила —
Ледь-ледь губами ворущу.
А він — ну геть тобі знетямивсь
І зовсім паморки забив —
Припав жагучими губами
І... штучне дихання зробив.
Вже й череду прогнали красм.
Стихає гамір у дворах.
Ковтнувши з молочком окрасць,
Вгамовується дівтора.
І сонечко вляглося спати.
В домашніх клопотах уся,
Щаслива устигала ждати
З роботи ненька татуса.
Та й місяць, далебі, підбився,
Аби закоханим сприять,
І зачаровано дивився
На тих, що в березі стоять.
— Катрусю, доню, де ти, доню?
Ходи до хати — уже ж ніч,
А ти все бавишся з водою, —
Почувся мамин голос-клич.
Якось прийшли до тями оба.
Він ще про щось таке казав
І все кумедно морщив лоба.
Потім Катюшею назвав.
То вже була Катюша-пісня.
Йому ж в солдати треба йти,
Та, впевнений: Катюша, звісно,
Любов зуміє зберегти
Та, скажем зразу, — не судилось.

Не подоланна є межа:
Таке невдовзі заварилось,
Що й нині згадувати жаж...
А поки що буйнесенький
Хай Дніпро гойдає
Та розносить гучнесенькі
Над козацьким красм
Пісні долі шасливої
Трударів завзятих,
Із давнини ще сивої
Співами багатих.
Було, вийде котрась з двору,
Сапу на пліч кине
І заводить вшир і вгору,
Аж до неба лине.
А до неї обережно
В біленьких хустинах
Молодиці почережно
З-за кожного тину
Випурхують. І теж в пісню.
Спочатку несміло —
Поки «впишуться», як звісно,
А там — пішло діло.
І про терен, і про Гриця.
Козак серце крас —
Хоче сватати вдовицю,
Та ненька не рас.
І ще бо'зна про що вони
Тільки й не співали,
Ледь хусточки бовваніють,
А пісні лунали.
І з роботи не без пісні.
Не біда, що втома
І часина уже пізня,
Й купа діла вдома.
Стихне згодом луна гаєм,
Гурточок розтане,
Й загубиться десь у краї
Співуня остання.
Аби завтра добрі вісті
І всі біля столу,

Аби завтра знову пісня
І, як поле, доля.
А як смеркне, вечір прийде,
Малі й старші ляжуть,
В небі місяць, зорі зійдуть,
Молодь своє скаже
І піснею завзятою,
І таночком хвацьким —
Вміли душу звеселяти
Нашадки козацькі.
Катя теж не ледацює,
Як і на роботі,
І співає, і танцює,
До сьомого поту.
Про це скажу, — трапляється
Скуштувать обиди:
Так єхидно всміхаються,
Мовляв, мели, діду.
Ниньки сержам і маняшкам
Геть не уявити,
Як без ширки та без пляшки
Життю порадіти.

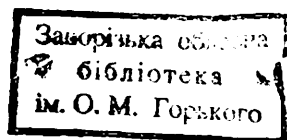
Передгроззя

А хлопчак гуляв у війну...
Отак ото з самісінького ранку
Збирались в непролазну гушину,
Владнавши вміть батьківські забаганки.
Батьки ж раненько на колгоспний двір
Несли і радість, і дрібні невдачі,
А там, як звісно. Сокіл-бригадир
Вже роздавав на день наряд-задачі.
А в зарослях тернів та бузини
Точилась непоступлива розмова:
Кому за кого битись «на війні»,
Хто командир, за ким останнє слово,
Бо ж кожен був Чапай із пелюшок,
І ладен воювать лиш за «червоних»,
То ж сам ніхто по-доброму не йшов
У супротивні «нашому» загопи.

Нерідко навіть сутички були
Між ватажками у терновім штабі
З відтінками образи і хули,
Щоправда, не глобального масштабу.
Натузившись, вояки-дітвора
Із галасом-командою: «По конях!»
Та верескливим закликом: «Ура!»
Сіддали всяк свою коняку-сонях
І мчали на околиці гаїв,
Або — до яру, інші — на толоку
Для ізготовки власне до «боїв»
Під невсипущим «командирським» оком.
Я, певне, опущу «навальний бій»
З його тактично-стратегічним шалом,
Що не лишає жодної з надій,
А чи поблажок під крутим началом
Й розмову про обшарпані штанці,
Чи сорочину, чорну від пилюки.
Не будем згадувать також синці,
Отримані від «вражої шаблюки».
Розбірки ж неодмінно предстоять,
Коли батьки почнуть «інтерв'ювати»
А там, дивись, ще можуть і «впяють»
За явні і невинні «втрати».
Та хто ж не вип'є залюбки свою,
Нехай гірку, та справедливу «чашу»
Хоча б за те, що в наглому бою
Перемогли не «біляки», а «наші»?
А нам цікаво: звідки тяга ця
До герцю, до військових перегонів,
Які, звичайно, хлопцям до лиця?
Що їх сднало в «бойові» загони?
Передчуття? Відбиток віщих снів?
Що вибухнуло хвилею зненацька.
Чи кривка юних степових синів —
Нащадків-волелюбників козацьких?
А, може, те, підслухане в батьків:
— Уже і в Польщі кров невинна лється,
Напевне, й нам, бо мир такий крихкий,
Хистити рідну землю доведеться.
Спинатись лиш на ноги почали,

Країна прибирається в обнови.
Тож чорні сили спати не могли,
А мужику — берись за зброю знову.
Та що ж — не вперше супостатів зброд
Усім загалом будем воювати.
Давно вже звиклий трудовий народ
За Батьківщину сил не шкодувати.
Лиш два десятки з хвостиком жили
Всього рочків без пана, без буржуя,
А вже і громадянську «відбули»,
І Халхін-Гол і фінську знаєм зброю,
І ззовні, і знутрі торсали нас,
І чужаки, й «свої» теж «пробу» брали.
Та був для нас благословенний час.
А що несуть нам нові канібали?
Ба, недарма ж бійці з фронтовиків,
Що з «фінської іще» рубці носили,
Щодня муштрують наших юнаків
По ковилі Горілої могили.
Оно і Катю, інших медсестер
До військомату запросили внові:
Військовозобов'язані тепер
І мають бути завжди напоготові.
— Та молоді були, що там казать,
І до речей серйозних ще не звикли.
Покепкували: ми — «військова знать»
На тому і забули вже про виклик.
Була весна довкола і в душі,
Було життя, хоч, може, й не розкішне,
Та все ж пристойне в нашому кошті,
Як цінувать за виміром тодішнім:
Батьки в роботі, дітям навчання.
Хоч працювали і вельми натужно,
Та по роботі мали й визнання,
А спілкувались дивовижно дружно —
Чужого горя з нами не було,
Душа людська — коштовніше багатство,
Якщо біда — тривожились селом
І плечі підставляли всі по-братськи...
Молюся Правді, Істині служу.
Отож скажу — (це слово не від блуду),

915531

Як перед Богом, на духу скажу,
Хоч є ж і ті, що скреготіти будуть.
То й хай собі лютують шахраї.
А я ото скажу, як правду бачу,
Їм доведеться проковтнути її
Таку, як є — голеньку і без здачі.
Стряслась біда. Підступність ввійшла в моду,
Злодуги в мент «достойниками» стали,
Штурляючи улюбленців народу,
Нувориші вінчають п'єдестали
І ненаситну набивають пельку,
А нам дарують благородні гасла,
Як недотепам іграшкові скельця.
Самі ж дуріють з власного багатства.
Став протилежний вимір, сенс життя,
Змінились кольори на перехресті,
Місцями помінялись поняття
Добра і зла і Слави та безчестя.
Хоча вже є і «наше надбання».
Воно ввійшло, як «розбудови» слідство,
Як плід реформ, «новацій» подання -
Нове — «гуманітарне» людодіство:
В одного ниньки пухне «чавунок» —
Як день прожить та нічку протягнути,
У іншого ж — аж луска від думок
Аби щільніше гаманця напхнути,
Бо повний гаманець для нього — все:
І правда, й слава, й розум найпервіший,
І він тим більше радощів несе,
Коли ущерть і навіть ще повніший.
Або: у мене «мекнула» коза,
Чи «сипонувся» вулик якимсь чином,
А я — молитись, пошепки казати:
Бодай в сусіди здохла корівчина.
Таку мораль сповідуєте ви —
Гібрид підлот і хамства в колориті?
Та є межа напруги тятиви,
Її припону мають відпустити.
Ба. Хлопчаки гуляють у війну...
А ми поринем в молодість, згадаєм...
Поки іще криваву сатану

Не понесло над всеплодющим краєм,
Поки іще не ллється степом кров,
Невинні ще не сиротіють діти,
Ще не горять хліба, нуртує вічний зов
І є можливість суджених любити,
Щоранку бачить маму, татуся
І братикам всміхатися з привітом,
Блаженствувать, коли округа вся
Вирує птаством, мліє буйним цвітом,
Торкати світ таким, яким він є.
Ну, може, одну крихту яскравішим,
Бо ж молодість. Вона бере своє —
Й поплаче нишком, і зухвало втішить.
Уклін батькам, що дарували світ,
За ласку, за добро впаду їм в ноги,
Що рідну землю вчили нас любити
І ненавидіть підлість, слава Богу.
І Катя так не з примусу жила.
Закохана в цей світ аж до нестями,
Непосидючо-жвава, мов бджола,
Чи та невіста перед старостами,
І дома, й на роботі — скрізь вогонь.
І комсомолка, і «у стінгазеті»,
Щоб схибити? — то вже Господь боронь —
Не той політ, не в тім авторитеті.
А надто ж на роботі: — То мій гріх.
Було, попросять хворі на часину, —
Пригадує старенька через сміх, —
А я й лишаюся на другу зміну.
Й ніщо так не підносило мене
І щедро не наповнювало груди,
Даруючи безгрішне неземне,
Як оте щастя — будь потрібній людям.
... Життя, ну — звичайнісіньке життя
Наповнювало вщерть дівочі будні
Здавалося, навіки й допуття.
І чорних днів в її житті не буде.
Та грім уже не міг не прогрімить,
Не окровить історії сторінку,
Не принести народам люту мить.
І він приніс розкотисто і стрімко

В оту неділю, в сорок перший рік,
Що мирною уже була остання
І в долі наші врізалась навів,
Як горевіст червненого світання.

Говорить Москва

... А вечір задумливо-тихий, тривожний
У кленах чатує на зоряну ніч,
І ніжно, мов легінь, (ну як таке можна?)
Цілує опуклість оголених пліч,
Позорить — загляне в каштанові очі
(Даремно тікають у тернії вій),
Торкнеться веснянок на щічках дівочих
І збудить шалений в душі буревій.
Та, звісно, сестричко, — ніяких емоцій,
Коли ти на службі в недужих людей.
По-іншому ж кинеш — на кожному кроці
Вирує життя. І, як світ, молоде.
В палатах з «важкими» постогнують сонні.
«Ходячі» — півпошепки байки плетіть.
Сестричка-дівча, на пустім підвіконні,
Готова щомиті на поклик летіть.
Обхід проминув. Наче з Божої ласки,
Чергуючий лікар біди не вбачав,
Та, чорна, вона прибува без огласки,
А ти, рятівниченько, мужньо стрічай.
... А вечір задумливо-тихий, тривожний.
Десь поруч, у школі, сполохано вальс.
Там юність востаннє запрошує кожний
В доросле життя, в непорочний ще час...
Доросле життя. Все примарно-химерне,
Хоч, ніби все ясно і «век наш крылат».
Та де ж та дорога, якою повернеш,
І що припаде на одинці долать?
Той сіяти хоче, земельку орати,
Хтось мріє літати, а хтось будувать,
Комусь до вподоби дари землі брати,
А іншому личить людей лікувать.
О, мрії крилаті!.. Та доля горбата
Пильнує за рогом на кожного з нас,

Аби в пазурі принагідно прибрати
Щасливих і мужніх у зоряний час.
Та геть забобони. Сьогодні ми разом.
Дорослість — не юність, горілка не квас.
Та й, може, в останнє десятим «А» класом
Приємно розкуті танцюємо вальс.
То хто такий статний, стрункий та високий
Під лікоть «русачку» галантно повів?
«Сухий» математик — мов полум'я щоки,
На вушко шепоче партнерші своїй.
... Хоч вечір і ніч повернули до ранку
І вже притомився старенький баян,
Та муза лилась в лікарняні фіранки
До серця сестрички і хворих краян.
Здасться, ніщо не віщує тривоги,
Вже в котре за ніч обійшла всіх «важких».
Хай лихо не сміє долати порогу,
Нехай нас обходять похмурі стежки.
А он де зачасні наші орлята,
І сонце, і даль зустрічати ідуть.
Ніхто ще не знає, що юність крилата
Із сонцем зустріне і власну біду.

А поки що в полі зріє велет-колос,
Варять в Запоріжжі найміцнішу сталь,
В усьому Союзі України голос
Піснею сягає в світанкову даль.
Люди працьовиті сили не шкодують,
Хай лиш розквітає сонцесяйний край.
Наших односельців і в Москві шанують
Знають і вітають щедрий урожай.
Козацькому ж роду жить без переводу,
Козацької справи — хлопців не навчать.
Хай панує вірність, злагода і згода,
А жінки-красуні «ловлять» козачат.

Минула ніч і ожили палати,
Неначе в передгроззя мурашня,
І оберти затялась набирати
Ранкова лікарняна метушня:
У того тиск, тому температуру

Призначено помірять після сну,
Тому сердечну подавай мікстуру,
Комусь дієту «виписать» пісню
І безліч справ значних і непомітних,
А з ними добрі, ласкаві слова
Дарує Катя юним і вже літнім.
І раптом громом: Говорить Москва!
Гучний трагічний голос Левітана
Повідав світу чорну новину:
Фашистська нечисть всім бандитським кланом
Супроти нас розпочала війну.
Горить земля від моря і до моря,
Залито кров'ю оборонців Брест,
Слов'янський світ не знав такого горя,
Тяжкий народам випав долі хрест...
... Погляди враз приросли до «тарілки»
(Чорною плямою липла стіни)
Може, вона припустилась помилки,
І таки з нами немає війни?
Адже ще зовсім недавно читали,
Як Ріббентропа вітали в Кремлі,
Наші гінці до Берліна літали
В пошуках спокою рідній землі,
Прагли гіркої уникнути долі.
Наше Знамено — то людства зоря:
Злагода й щастя у власному домі,
Мир і добробут усім трударям.
Це вже тепер заказна професура —
Підлих нуворишів гідні сини,
Пишуть потрібну вітцям режисуру
Про винуватців початку війни.
Мовчить «тарілка». Посіріли люди.
Чоловіки пішли «надвір» палить.
Жінки обійняли руками груди,
Як буцім дуже у грудях болить.
В подушку стогне бабонька Більманська,
Бо розуміла, що то є війна:
Пережила, і не одну германську,
І пам'ятає витівки Махна.
Не знала жінка — цій біді предтечі —
Слабенька тінь майбутньої війни.

Тут не спасуть ні схованки, ні втечі —
Гряде кривавий шабаш сатани...
... Був понеділок. День другий, шемкий,
Глуху самотність винести не можна,
На людях легше впорати думки
Такі зухвалі і вельми тривожні.
Прийшла в лікарню. (Спогади гіркі).
Незвично тихо, півпусти палати.
Зійшлись подруги, всі неговірки,
Аби гуртом іти до військкомату.
Ще може, там спростують злі чутки
І неймовірне фактом має стати.
Все може бути зовсім навпаки:
Ми гонимо злодюгу-супостата.
Адже нарком сказав для ЗМІ:
— До Батьківщини сповнені любов'ю,
Вандала бити на його ж землі
І, по можливості, малою кров'ю...
А ось і він — районний військкомат.
Наймення грізне, справді ж — сільська хата,
Що «осідлала» незначний квадрат
На узбережжі Кам'янки горбатім.
Під кленом стіл, а поруч — ще столи,
Червоними накидками покриті,
Кашкет, графин з водою (хтось налив),
І теки з документами підшиті.
За кожним з них військовий офіцер.
Розмова — напівпошепки, аж глухо,
Якась утаємничена. Тепер
Здається, аби зайвий не підслухав.
Дівчаток — чотирнадцять медсестер,
Як водиться, без черги пропустили.
Отримали повістки: на четвер.
На двадцять шосте всім у збройні сили.
На фронт! На фронт! — у скронях гемселиць,
Де смерть і кров! — ідуть до серця вісті.
І хто це встиг мене свинцем налить?
Хотілося аби хоч десь присісти...
Щось там за гамір хлопці підняли,
Гуртом на офіцера налягають:
Аби їх поза чергою взяли,

На фронт собі «путівки» вимагають.
— За віком ще не стали на порі.
— Ми добровольці, хочемо в солдати.
— В Інструкції нема коментарів.
— То, може, слід інструкцію міняти?
Спочатку нереальним все було,
А потім охламосталась помалу,
Згадала де я є і що було,
Впізнала хлопців з випускного балу:
Федю Разарьонова, Гришу Павленка,
Ваню Сулима, Ваню Косенка,
Васю Лавриненка, Борю Грушка.

За шлях додому біль в душі учач.
Матуся за воротами зустріла,
Рідненька зрозуміла по очах,
Якось зненацька зовсім постаріла.
Наплакались до стогону-виття
Та й почали підзбирувать на часі
Нехитрий скарб солдатського буття
(З поправкою — в жіночій іпостасі).
А братики понесли новину
По всьому краю з хати і до хати:
Наша Катруся їде на війну!
Ура! Катруся їде у солдати!..
Прийшов з роботи тато, наче ніч,
Неговіркий і стомлений до краю.
Сказав, коли zostались віч-на-віч:
Я тобі щастя, донечко, бажаю.

... Ось і промайнули в клопотах три дні,
А ми й не наплакались, не нахвалились:
Так важко мені не бувало й у сні,
Так зболено очі іще не дивились.
Огляну садибу, підлатаний дах,
Торкаю очима світленькі кімнати —
Скрізь мамочка, мама у вічних трудах,
До всього докладено рученьки тата.
І треба все кидати. Велено йти.
Від дикої думки, аж душу судомить,
Бо йти не на прощу в далекі скити,

Та чи й повернуся (хто знає?) додому?
Будь проклятий Гітлер! На цьому стою.
Будь проклята жінка, що звіра родила.
За рідну радянську Вітчизну мою
Я битися буду і словом, і ділом.
Стривожену й ніжну (такою була)
Отого сумного домашнього ранку
«У берег» стежина її повела
До верби, до річки в тумані світанку.

Моя ж ти річенько, моя сестриченько,
І хміль-забава на вербі,
Моя вербиченько, зеленкосиченько,
Я низько кланяюсь тобі.
Ходила я до вас і вдень, і в пізній час,
Ходила й вранці на зорі,
Коли пікова масть чи ще якась нападсть
Стромляла в душу пазурі.
До вас, хорошії, сльозою зрошені,
Несла я радість і печаль.
Через ворожю бід непростену.
Не принесу уже, на жаль.

А там, «на горі», біля самих воріт,
Стояли готові у подорож дроги.
І саме із них для Катрусі, на гріх,
Почнуться військові митарства — дороги.
На майдані коло школи
Гамір віковий,
Велелюдно, як ніколи.
Грає духовий.
Біль сердець, жагучі сльози
Натовп не ховав,
І нечувані погрози
Німцю рахував.
Всіх зібрало спільне горе
У єдиний кіш:
Там, де сам біди не збореш,
У гурті ладніш.
Он матуся біля сина
В розпачі стоїть,

Поруч та, котра єдина,
Коси рве свої,
Загляда сором'язливо
В очі юнаку.
В оченятах — буря, злива,
Не здолать яку.
Не здолать, не втихомирить
Всемогуть оту,
Лиш чекать і вірять, вірять
У любов святу,
Котра й в небутті красива,
Адже йде війна,
Та отуг і смерть безсила,
Безсила й вона.
Ще — проштовхується юнка
В вирі почуття.
Усміх, сльози, поцілунки,
Щирі напуття.
А ось хлопці — комсомольці.
Браво! Молодці.
Ще сьогодні добровольці,
Завтра — вже бійці.
А там — сестри медицини,
Ластівки мої.
Поміж ними й Катерина
З торбою стоїть.
Це були: Катя Ревенок, Надя Жукова,
Ніла Смілевська, Ліда Калашник,
Люба Кропівницька, Тоня Демченко,
Дуся Самсонова.

Поруч — тато. Йде в солдати.
Пестить немовля.
Як від серця відірвати
Крихітку — маля?
Хто зможе не зронити
Щастя зорепад,
Доки буде боронити
Свій, радянський лад?
Як же, люба, як же, сину,
Будете одні,

На кого я вас покину? —
Скажіте мені.
На останочок, кохані,
Щиро вам скажу:
Я не гірший, не останній,
Вас не постижу.
Коли ж, станеться, щербата
Віку умалить,
Згадуйте солдата-тата
Хоча б інколи...
Ось і винесли Знамено,
Пурпуровий стяг.
Неповторна мить знаменна.
Сльози на очах,
В занімлім людським морі
Хтось заголосив.
Райвіськком в тягучім горі
Слова попросив.
Не вітав глухе мовчання.
Зачитав наказ,
Потім — щирі побажання,
Що прийшлись на раз.
А за ним — тоді, уранці,
Марфа Ревенок
Надихала новобранців
На рішучий крок.
І — команда шикуватись.
Прапор — аж горить.
Духовий — щоб крок ладнати,
Душу бадьорить.
Розверзлись земля і небо —
Сльози, лемент, спів.
Жах. Описувать не треба —
Просто бракне слів.
Довго ще селом і степом
Човгїт підшов:
За колоною вертепом
Люд ішов...

... По вибоях ґрунтових доріг
Кілометри намотують скати.

Усе далі батьківський поріг,
Усе далі від рідної хати.
У салоні, мов зграйка птахів,
Що потрапили в грозяну зливу,
Амазонки козацьких шляхів
Молять Бога про долю щасливу —
Кожна думку простеньку снує:
Подолати б скоріш супостата,
Ненці горе повідать своє,
Обійняти щасливого тата,
Вранці бігти в лікарню свою,
Вечорами город поливати,
Підспівати мотив солов'ю
І, звичайно, — кохати, кохати...
Та судилося, ясно, не всім
Ряст на рідній земельці топтати —
Багатьох не зустріли зовсім,
Інших нікому було стрічати...
Мчить автобус, долаючи шлях,
Та не радісно якомсь, дивиться,
Як довкруг на колгоспних полях
В колосках дозріває пшениця,
Соняхи обіч шляху стоять,
Буйні голови ниць похилили,
Нібито у задумі чають,
А чи щось дороге загубили...
Може, пісня наснагу б дала,
Поновила б притомлені сили?
Катя тихо грудним завела,
Інші трепетно теж підхопили:

Степи родючі, Дніпрови кручі
І Волга-матінка — ріка —
Одна сімя, одна родина
Хай процвітає у віках,
Одна сімя, одна родина
Хай процвітає у віках.
Він росіянин, я — українка,
Та ми йдемо в руці рука —
Одна сімя, одна родина
Хай гідно славиться в віках,

Одна сімя, одна родина
Хай гідно славиться в віках.
Як ворог лютий і зрадливий
На нас підступно нападе,
В одній сімї, в одній родині
На захист влади Рад підем,
В одній сімї, в одній родині
На захист влади Рад підем.

Здається, розвиднилось трохи,
Як після осінніх дощів,
Сумнівні думки — скоморохи
Поволі зникають з душі.
Дівчата розправили плечі,
Поторкали коси — вінки:
І «киснути» нам не до речі —
Ми ж сильні, ми ж, врешті, жінки.
Знайшлося люстерко і вата —
Одвічний дівочий грішок
І ну — по руках мандрувати —
Не пудра, зубний порошок.
Нарешті, приїхали, стали,
Пилюки надихавшись всмак,
На площі якійсь прочитали,
Що це і є місто Токмак.

І всюди кров...

... Мов ластів'ята з рідного гнізда,
З автобуса випурхують дівчата.
Біда, розпорядилася біда
Нове життя віднині розпочати:
Плюндрує ворог, топче рідний край,
Грабує, рве, калічить, убиває.
Про допомогу Світу не волай —
Ні, не почув. Світ про інше дбає:
На Півдні (й Сході — теж) пильнують час
(Бояться мить потрібну прозівати):
Коли зацибенить червона з нас,
Щоби й собі дещицю увірвати.
То ж мали виставляти на двобій

Свої серця, а ще — сталеві нерви,
А на додаток до святих надій —
Життя єдине в кожного в резерві.
Усі ми мали усвідомить це,
Душею звірить, що на дні лежало —
Не просто будь солдатом, а бійцем,
Захисником Радянської Держави —
Заводів, фабрик, міст і висілок,
Ланів безкраїх, пшених з любов'ю,
І прашурів забутих могилок,
Що цю земельку освятили кров'ю.
Такі ось думи і діла такі
Заполонили всує душі наші
Допріж, ніж скуштувать часи гіркі
Та випити до дна з терпкої чаші...
На розподільчій роз'єднали нас.
Дуся Самсонова і я попали
У п'ятий ППГ на певний час,
А інші- хто куди — ми вже не знали,
Та так іще не знаємо й тепер.
Багато з нас тоді пішли назавше —
Майже ніхто з тодішніх медсестер
Не повернувся в Куйбишеве наше,
І, чи не всі, залишилися жити
У мальвах, маках чи квітучим садом,
Як Демченко Тонюша в свою мить
В степах далеких, десь під Сталінградом.
Та це ще попереду, а тепер
Ще можемо і жарт якийсь утнути,
Бо ж медик ти, і жінка, і сапер,
Коли шпиталь потрібно «розвернути»,
Чи вирити траншею у дворі
І зберегти незаймано газони,
Чи ще якісь проблеми на порі
Приспічать перед «бабським гарнізоном».
Начальник наш «медичний головком»
Після гоління завжди «освіжався»
Тройним одеколоном. Це — закон.
І, як відомо, дуже тим пишався.
Було це у один із перших днів.
Фашист нас «пригощав» бомбовим шквалом.

Всі новачки лежали десь на дні,
В траншеї, завантаженій навалом.
— Сорокіна! Не бавтеся, в кінець!
— Вона ж сидить на бруствері. Й з поклоном:
Я краще тут загину, як боєць,
Ніж задихнусь тройним одеколоном.
Всі посміхнулись вдячно: ба — живі,
Й на серці якимось наче потепліло,
Та й дещо інше глянули на світ —
«Ловити бомбу» — це останнє діло.
Хірург — красуня, мати двох дітей
І отаке свавілля. Необачність?
Зневага небезпеці? Бунт ідей?
Чи найелементарніша невдячність?
Злодюжа згряя небом подалась
Доволеньки накоївши клопоту,
Коли ж ВОНА на рівні піднялась,
З чола котились бісеринки поту...
Пізніше, згодом зрозуміла я:
То не була безглуздійша бравада,
А молодим медсестрам і бійцям
Яскравий приклад мужності й розради.
... А ворог шаленів від перемог.
Бійці ж радянські хоч на смерть стояли,
Можливих уникаючи облог,
Поки іще відходили з боями.
Ми знали про призначення своє.
Чекали. Хоч недовго довелося.
Та, коли бачиш, муторно стає
І дибки піднімається волосся:
По суті діти. В формі юнаки,
Скалічені в простраці витали.
Той марить без ноги, той без руки,
А інший — лялка, скріплений бинтами.
І стриманий солдатський стогін — біль...
Здавалось, стогнуть стеля і підлога,
Страшні прокляття сиплять звідусіль,
Хтось кличе маму, інший кпинить Бога...
І — щосекунди: Сестронько, води...
Неначе прагнуть випить ціле плесо.
А то й тихенько: Сестронько, ходи —

На випадок... ось мамина адреса...
І всюди кров, просякнуті бинти,
Задуха, сморід від людського тіла,
І боляче, що неспроможна ти
Бійцеві підсобити, як хотіла б.
Непостачання ліків кілька днів
Вимотували всім останні сили,
Бо навіть операції складні,
Під час, без аналгетиків робили.
Стовбняк, гангрена — люті поняття,
Постійні грізні опоненти наші,
Й на терезах життя і небуття
Нерідко гору брали їхні чаші.
В тяжкі хвилини, чорні, наче крук,
Аби не відбулось крутого зламу,
З'являвся непомітно політрук,
Суворий, мов татусь, і ніби мама.
І так щодня, вірніше — щодоби,
Без вихідних, а то і передишки,
Часом здавалось, що в мізках, якби,
Розпочались небажані подвиги.
Але траплялись і свята у нас
З букетами. Вручалися пакунки.
Найкращі побажання в добрий час,
Були й святі невинні поцілунки.
Ви знаєте, було таке й мені.
Хоча все ніби на брехеньку схоже:
Лежав у нас із раною в стегні
Солдат з Росії, Іванов Серьожа.
Високий, статний, очі голубі
Й серед бійців по справах він був знаний,
За отакими завше, далєбі,
Дівчата ходять пішки табунами.
Коли ж був час покинути шпиталь,
І юнака до брами проводжали,
Надарували дрібничок вдосталь
Й «отак» не зустрічатися бажали.
Оскільки я не мала що дарить,
Обручку з трьох копійочок добула
З кишені гімнастерки. Аж горить.
Подарувала і... на тім забула.

І, лелечко, переполох мені:
Вчинила необачність. О, Месія!
Коли невдовзі, зразу по війні,
Отримала свого листа з Росії.
— Доповідаю, серденько, тобі:
Через війну проніс твою обручку.
Тепер прошу, — як він писав тоді, —
Назавжди серце і чарівну ручку...
Розсудок полонила чорна тінь.
Я ладна той аркушик була з'їсти...
Тоді, повірте, другий раз в житті
Мені схотілось де-небудь присісти.
Та що ж це я, — Заміжня, вже жона.
Невдовзі і на донечку чекала.
Он бачиш, як скидається вона?
Про це я все Серьожі написала.
... Вже й скроні побілила сивина
Й глибока осінь у сопілку дує,
А оцей слід залишила війна
І не на жарт, раз серце ще бунтує.

* * *

... Ми вислухали стоячи вождя,
Як він звертався до всього народу -
Зі славних пращурів святим ім'ям
Відборонить і землю, і свободу.
Ще попереду — їм хребет зламать
Й ворожу зграю до ноги понищать,
Та вірилося праведним словам
Про перемогу нашу. А поки що...
Четвертий місяць, як іде війна.
Своїм криваво-вогнепалим смерчем
Несе доволі горя і сповна
Страждань, розлуки і самої смерті.
Повзли чутки, що Київ ми здали,
І у Москви фашисти на порозі,
Що вже й у Крим злодюги заповзли,
І місто на Неві уже в облозі.
Що німець валом пнувсь до Дніпра,
Інформувала нас не тільки преса —

Прийшов наказ: зніматися пора.
Й ми за добу були вже «на колесах».
Отут, не знаю, — чи казати, чи ні.
Мене, як кажуть, переохрестили,
Ім'я нове даровано мені,
Якого потім спекалась насилу.
Начальник наш мотався, мов бджола:
Вагони, ліки, корм і їжа треба.
Й ще безліч перепон якось долав,
Нічого б не залишить просто неба.
Інакше — слово є таке — тюрма,
Або, як дехто каже — буцигарня.
А ще коли і їздових нема,
То справи, знаєте, вельми негарні.
А тут мене веельзевул підпер
Перед його щонайясніші очі.
Ні, не до залищань йому тепер,
Не до грайливих поглядів жіночих,
Які, мабуть, і в адовім вогні
Залишаться спокусою. І блекло
Почується без них в смолі на дні
Чоловікам, що потрапляють в пекло.
— Петро, бери підводу і паняй.
Комедія тай годі. Як у фільмі —
Мене мій шеф за юнака сприйняв
І наказав «шоферувати» кіньми.
І довго ще із приводу цього
В дорозі не злостиво глузували:
Мене Петром і Анкою його
Загалом шанобливо називали.
Отак уже минаємо й Ростов,
Затим Верблюд, станиця Єгорликська,
Де ми отаборились «на постой»
Після «принад» «теплушок» залізничних.
Хоч на дорогу ремствувати гріх —
Здолали ми її без бідування,
Якщо не рахувать дрібничок злих:
Безхліб'я, спрагу та бомбардування.
Ще — тупики, роз'їзди, блок-пости,
Де ми стояли так, за Бога ради,
Аби хутчіш до фронту пропустить

Війська, гармати, техніку, снаряди.
І боляче було, коли бійці:
— Ну як там? Що? — Зіницями питали.
А то й таке: А що ж це ви в штанці
По саме тпруті пона... воювали?
... Дійшли й у Єгорликську балачки:
Німчуру ніби вибили з Ростова.
А нам — наказ: шпиталь на бричечки
І своїм ходом в путь-дорогу знову.
А на війні боєць — боєць і є,
Якщо він навіть у хакі-спідниці.
Наказ стріляти — він гармаш і б'є,
Наказ «По конях!» — він уже візниця.
... Початок грудня. Сорок перший рік.
Лютують ворог і зима у парі.
Ледь сунемось, не відавши доріг,
Підступних уникаючи ударів.
Пройшли Батайськ, покинули Ростов.
На нас у Новошахтинську чекали.
І недалеко — кілометрів сто,
Ну хай із гаком. А для нас — чимало:
То віхола — не видно ні на крок,
То панцир льодяний — нумо змагатись —
До коненят, ізчахлих до кісток,
Доводилось сестричкам підпрягатись.
До того ж валку з бричок і санок —
Прекрасну ціль — мішень на тлі заметів,
Шикуючись в повітряний «танок»,
Фашисти «поливали» з кулеметів.
В екстазі крові наглім і тупім,
Хміліючи з безкарності та сили,
На всім шляху беззахисних степів
Не раз по наших головах носились.
... Нелегко дався той «шахтинський шлях»:
Були голодними, зимою ситі,
У цих, бідною схожених степах,
Були поранені й, на жаль, убиті...
... Ми знову «розвернули» свій шпиталь,
І знов робота з кров'ю до нестями.
А скільки ще болючіших питань,
Коли ти між каліцтвом і смертями!

І незрівнянна хвилечка оця,
Для медсестри — то пісня солов'їна,
Коли Вітчизні віддає бійця,
Коли матусі повертає сина!
І, що прикметно, більшість із солдат,
Що поспішали в діючу здорові,
Воліли знов отримати мандат
В «свою» частину, до братів по зброї:
Разом були в вогні і у воді,
Надійність перевірено наявно,
А перед боєм, де стрястись біді,
У комуністи написав заяву...
Але траплялись випадки й сумні.
Було це в Лисичанську чи Рубіжнім:
В один із надто гарячкових днів
Робила процедури запобіжні.
Пораненим вже бракувало місць
Це десь, неначе в лютому, зимою.
Випробувалась обопільна міць —
Фашист квитавсь за втрати під Москвою.
В своїй жорстокості звірячий він
І методи вживав зовсім не кращі —
Аж до зараження снарядів, мін.
(Про це тоді подекували наші).
А так це, чи не так — мені не знать.
Та щось же свою роль відіграло.
Я можу лиш упевнено сказати:
Поранених багато помирало.
... Скаліченим вже бракувало місць, ..
А їх везли, несли для порятунку.
На перший погляд — тут панує злість,
Насправді ж — лад найвищого гатунку:
Картки «важких» окремо відкладуть,
А хворим, як приписано медглавком,
Негайну допомогу нададуть
І — в санітарний потяг, на відправку.
Сортуючи стоси (щемкий процес),
Надibalа на позначку червону —
Великі плями — літери «СС»*,

---

* самостріл

Солдат з Більманки нашого району.
Презирство й біль схопились у мені.
Не відала сама кого що зборить.
Траплялись парадокси й на війні:
І, не солдат. Тут жінка взяла гору...
Було й таке, на привеликий жаль.
Людині притаманні різні речі:
Обов'язок, Любов ще Вірність, жах.
Вони гнітять чи розправляють плечі...

* * *

... Ось уже й проминула зима,
Відомліла й весна буйноквітом.
Змін на краще помітних нема,
Друге йде закривавлене літо.
Маневруєм — відходимо й ми,
Наче в приказці «зайці солоні»,
Ледь вдається «баскими» кіньми
Уникать катастрофи полону.
Річка нам на шляху пролягла.
В «Красний Деркул» ввійшли на світанку.
Переправа потрібна була,
Та за неї зустріли нас танки...
Закіптявлені, в чорних хрестах,
На форсажі ревіли мотори.
Ми ж — землянки в великих містах,
Вони поруч з бричками, мов гори.
Наче вітром з підводи здуло.
Через тин та городи — до річки.
Тепер ясно — під німцем село.
Отут наші й погасяться свічки...
Причайлись. Ждемо. Яка доля чия?
Петя Горель — студент із медфаку,
Медсестра з Токмака та ще я.
Чи залишиться жевріти факел?..
Літнє сонце над світом зійшло,
Просихає на стеблах росичка.
О цю пору (коли це було?!)
Я стежиною бігла до річки.
Поллю перець (любитель води),

Попідпушую тмин, помідори,
А тут: «Доню, вже снідать ходи!»
За сапичку, відерце — й «на гору».
Мамо рідна, заступо моя,
Ти порадниця в скрутну хвилину,
Поможи, погукай, хоч, і я...
Я до тебе на крилах полину,
Обійму, розповім усе-все
Й на колінах твоїх заночую...
Спрага мучить, всередині ссе,
Та матуся не віда, не чує...
У дворах німчура гелготить,
Стрілянина, спустошують грядки,
Ловлять живність, аж пір'я летить —
Пресловуті арійські порядки...
Петя:
Я до фашиста не йму віри:
Бо єсть єврей. Це їм не по нутру,
Тож закатують ізувіри.
Хай краще вже від своїх рук помру.
Ми:
Якщо прийде наврочений час
І ворожі простягнуть руки,
То вже, Петю, спочатку ти нас...
Не віддай на поталу, на муки.

Ну — в добрий час

Десь надвечір бліда, смутна
Жінка з річки брала воду.
Обережно ледь-ледь чутно
Поспитали в неї броду.
Там, — очима показала, —
Біля сохлої вербини.
Гострим зором пронизала
І пішла, зігнувши спину.
Чи боїться та не хоче
Зайвий клопіт в свою хату.
Щось молитовно шепоче,
Може, слід біди чекати?..

Смеркалось довго. Несміливо вечір
Спроквола заходив занадто здаля,
І сторожко-мляво натомлені плечі
Йому підставляла змарніла земля.
Усе в ній скипає, бурунить, клекоче
Від гніву за горе, що зайди несуть.
Не хоче страждальниця ночі, не хоче.
А нам так потрібна. Спасителька суть.
Та темінь настала, потишився гамір —
Фашисти не люблять обійм темноти.
Для нас — це якраз: нам би здійснити намір —
Пробитись до наших, своїх віднайти.
Ото ж дочекались своєї години —
І слух призвичаївсь, і зір наче звик:
Он сич на гілляці сухої вербини
Тривожно хіхікнув і привидом зник.
Ось тут, в буруні, весь у порослях, босий
Чатує розваги старий водяник,
Русалочки юні розчісують коси
Отам, під вишиноюю, де чагарник.
Немов для таночка, взялися за руки —
Надійніше борсатись. Ну — в добрий час...
Бажаймо друг другу пригод без розлуки.
Прикрий своїм пологом, ніченько, нас.

На тім боці!.. Не віряться.
Мокрі, мов курчата.
Кому вправі довіряться?
Як шлях розпочати?
Куди стежка? Де дорога?
Що там за тернами?
Начеку пересторога:
Чи не йдуть за нами,
Бо ж ні зброї, а ні сили:
Три доби без їжі,
Те що мали, розносили —
Бадьорість і свіжість.
Лісосмугами, тернами
В темряві до ранку
З кимось ми йшли, хтось — із нами
На Схід, до світанку.

А тим часом і насправді
Сонечко зіпнулось:
— Що сумуєте? Не раді?
Й бризнуло-всміхнулось.
Домовились: тут, у терні,
Темряви діддатись.
Хоча, було одне стерво,
Натякнуло, — здатись...
Голод конав, мучить спрага —
То чинники дужі:
Позбирали посуд-фляги,
Пішли до калюжі
З водичкою стоячою,
Неначе за дивом,
Що поодаль маячила,
Я і Володимир.
А в калюжі комарики
Босоніж ходили,
Жаби — очі-ліхтарики
Рячили-водили.
Але спрага. Що то спрага!..
Напились, набрали
Ще й друзям повні фляги,
А потім... блювали.
Раптом, що це? — крики, постріл
У «нашій» долині.
Постріл — це уже не просто.
Аж сюди долинув...
І затихло, наче вмерло,
Що було живого,
Лише ми лежимо в терні,
Чекаємо свого...
Що діяти? Що робити?
Куди йти-тікати?
Краще день тут перебути,
А вночі шукати
Вихід з пекла, шлях додому —
Путь до побратимів,
Що зі зброєю невтомно
Чинять супротивність
Супостату триклятому.

До них приєднатись
Й супокою не знатимем —
Лиш битись-квитатись,
Так, битися — що є сили.
Навіть понад сили,
Щоб у ворога горіли
І душа, і тіло.
За ростерзану Вітчизну,
За стогін до хмари.
Кару німцям саму грізну,
Кари крукам, кари!..
Злість безсила ятрить душу,
З очей сльози чавить.
Як усі триматись мушу,
Доле величава...
Домовились-порішили:
Тут переднювати,
А поночі, коли сили,
Далі мандрувати.
Документи закопали
У кротячу нору,
Адресами обмінялись
Так, на кращу пору...
Згорьовані, знесилені
І самі не зчулись,
Як, думкою окрилені,
У тернах поснули.
Я не знаю, що Володі,
А мені приснилось
Груша, хата, тин, колодязь —
Вдома опинилась.
Мама з братиком стрічають,
Як біжу з роботи,
Буцім, геть зовсім не мають
Іншого клопоту.
Але що це? — «Ауфштеен!»
Хтось кричить — гарика
І товче в плече, по стегнах,
Дулом в скроню штрика.
Інший тягне за комірець,
Горлає: «Жиданка?»

(Певне, очі, хай би їм грець,
Та дрібні веснянки.)
Від удару ледь схопилась,
Кривка пішла ротом.
Таким робом опинилась
В таборі за дротом.
Віднайшла свою землячку,
Катю-токмачанку.
Та повідала. Аж лячно,
З самого початку:
Коли ми пішли по воду,
Всі лишились ждати
І прогледіли сволоту,
Що воліла здатись.
Зрадник вихопивсь на трасу
В момент підходящий
І привів бандитів-асів
У тернові хаші.
А наш Петя — Петя Горель...
Як їх оточили,
Тихо: «Вай-вай, мамо, горе...
І креснув очима,
Зняв зірчаного кашкета,
На горбочку стоя,
Вийняв хусточку з кишені,
А в хустині — зброя.
Усміхнувся по-страдницьки,
Глянув на прибулих.
Потім — постріл у зрадника,
А другий... ви чули.
Затим німці наказали
Дві ями копати:
Навіть нелюди не клали
Зрадника з солдатом.

Наближається ніч. Перша ніч в загоржі,
Де наш прихисток — вир, та світила небеснії — зорі.
А вівчарки гарчать, а солдати ворожі
Нас пильнують завжди, поки ми накупаємось в горі.
Чи живі ви тепер, мої друзі хороші?
Чи блукаєте десь у степах, чи світах неозорих?

А вівчарки гарчать, а солдати ворожі
Нас пильнують завжди, поки ми накупаємось в горі.
От би стрігитись нам десь в степах Запорожжя,
Хоча знаю, що це напівмарення хворі.
А вівчарки гарчать, а солдати ворожі
Нас пильнують завжди, поки ми накупаємось в горі.

Посіпаки в цей вечір похмурих,
Готували нам нову білину.
Завітали за «дротяні»
І, презирливо так, оцінювали,
Відбрали не гірших дівчат.
Поруч школа. У звільненні
Після огляду всіх на початку
Зачинили під вартою нас.
І принизливо-боляче, й лячно.
Що то буде? — припушень — у
На десерт? Повечерявши смачно
Улаштують катівню-концерт?
З нагайками. Роздерта білизна.
Їх терзають. Кінцівки тріщать.
Отакі ось картинки приблизно
Малювались в уяві дівчат.
Та, о Господи праведний, Боже,
Що за вибухи? Синьо-бліді
Мимо вікон солдати ворожі
Утікають, мов миші руді.
В першу мить найпалкіше бажання —
Аби бомбою влучило нас,
Щоб закінчились муки-страждання —
Від наруги звільнитися шанс.
Й тут же: що ж ми розкисли, дівчата?
В решті-решт, ми солдати, бійці —
Нумо, милі, негайно втікати,
Апартаменти кидаймо ці.
За хвилину вже берегом бігли.
Хоч надія мізерно-мала,
Все ж до півночі якось устигли
Дочвалати за вигин села.
І якою ж була наша радість,
Як надибали добрих людей,

А вівчарки гарчать, а солдати ворожі
Нас пильнують завжди, поки ми накупаємось в горі.
От би стрітиться нам десь в степах Запорожжя,
Хоча знаю, що це напівмарення хворі.
А вівчарки гарчать, а солдати ворожі
Нас пильнують завжди, поки ми накупаємось в горі.

Посіпаки в цей вечір похмурий
Готували нам нову біду:
Завітали за «дротяні мури»
І, презирливо так, du, du, du.
Відібрали не гірших дівчаток.
Поруч школа. У звільнений клас
Після огляду всіх на початок
Зачинили під вартою нас.
І принизливо-боляче, й лячно.
Що то буде? — припушень — ущерть.
На десерт? Повечерявши смачно,
Улаштують катівню-концерт?
З нагайками. Роздерта білизна.
Їх терзають. Кінцівки тріщать.
Отакі ось картинки приблизно
Малювались в уяві дівчат.
Та, о Господи праведний, Боже,
Що за вибухи? Синьо-бліді
Мимо вікон солдати ворожі
Утікають, мов миші руді.
В першу мить найпалкіше бажання —
Аби бомбою влучило нас,
Щоб закінчились муки-страждання —
Від наруги звільнитися шанс.
Й тут же: що ж ми розкисли, дівчата?
В решті-решт, ми солдати, бійці —
Нумо, милі, негайно втікати,
Апартаменти кидаймо ці.
За хвилину вже берегом бігли.
Хоч надія мізерно-мала,
Все ж до півночі якість устигли
Дочвалати за вигин села.
І якою ж була наша радість,
Як надибали добрих людей,

Незлюбивих, в усякому разі,
Стариків, жіночок та дітей.
В лісосмузі стояли постоем.
Корівчини та декілька гарб,
А на гарбах лиш самий достойний,
Необхідний для біженця скарб.
Привіталися сторожко-чемно,
Одежину цивільну знайшли,
Розділили й хліб-сіль — пригощення...
Вскорі ми, попрощавшись, пішли.
Пішли в ніч непривітну, ворожу.
Хоч земелька й своя, не чужа,
Та пильнує чужинська сторожа,
А ми вдома чужинці, на жаль.
Натомившись, присіли спочити,
Та і визначитись настав час:
Куди йти і що діять-робити,
Не вхалепитись би іще раз.
Йти за фронтом, щоб десь перетнути,
Ні — занадто чужа сторона.
Тут залишитися-перебути —
Без зв'язків не протриматись нам.
Випадає — вертати додому,
В чорні дні нелегкої доби,
А вже там, як то кажуть, свідомо
Обирати свій шлях боротьби.
Розпрощалися з харківчанками —
Хай маячать в дорозі стовпи,
А ми з Катєю-токмачанкою
Подались в Приазовські степи.
... Два тижні в дорозі, два тижні думок
Тривожних і зоряно-чистих,
Як в Кам'яній балці потічок-струмок.
Від траурних до урочистих:
Як ненечка, тато і братики як,
Живі хоч при «нових порядках»?
Татусь комуніст, постраждає сім'я,
Заб'ють людожери за татка.
А може не викажуть люди? — Навряд:
Знайдуться слизні-посіпаки,
Готові фашистам вилизувать зад,

Своїх задирать, як собаки.
А може потрапив татусь в батальйон,
Який з куйбишан формували,
Аби на підході фашистам заслон
Поставити вогненим шквалом.
А може... а може... А ноги не йдуть.
Розпухли — зчорнілі колоди.
Нестерпно болять, аж суглоби гудуть,
А ще ж... ще ж зо три переходи...
Нарешті, уже Петраківка в тилу,
Мар'янівка в мареві мліє,
Вершина, Петровський в зеленім пилу,
Горіла Могила сивіє.
В село завітали уже вечерком,
У хвіртку прослизнули мигом,
Аби не угледів якийсь там дурко
Та до поліцаїв не збігав.
На стук у до болю знайоме вікно
Майнув хтось у шибочках-скельцях,
А потім втовкмачили: дім цей давно —
Не наше сімейне кубельце...
... Не можу сказати, що тітка Фросина
Цій зустрічі дуже вже рада була:
У неї жила ще й дочка Катерина,
Що слави гучної в селі зажила,
А тому — уже потенційна загроза
Для спокою лютих фашистських катів.
А тут іще я скаламучу їм розум.
Такого із нас геть ніхто не хотів.

* * *

Від тітки, Фросини Іванівни Сاینської, дізналася, що з наближенням фронту партійні та радянські ватажки покинули район. Лишилися на призволяще і комуністи — ополченці. Багато хто в цій ситуації влився у відступаючу Червону Армію. Дехто просто «вийшов з гри». А найвідданіших справі комуністів згодом фашисти схопили і 25 лютого 1942 року розстріляли у протитанковому ривчакові на полі тодішнього колгоспу імені Молотова.

І за всі повоєнні роки ми не спромоглися увічнити їх пристойним пам'ятником, бодай знаком на місці загибелі. Каймося!

Ось ці дорогі імена:

Батечко Іван Кузьмич
Батечко Карпо Іванович
Верещак Федір Омелянович
Зубко Артем Давидович
Ігнатенко Терентій Ананійович
Кадькало Василь Єлисейович
Костенко Яков Андрійович
Муха Павло Федорович
Самойленко Денис Іванович
Смілевський Василь Васильович
Харченко Арефій Андрійович
Харченко Тимофій Іванович

А пізніше за антифашистську пропаганду заарештовані і 17 березня 1943 року страчені:

Шевченко Никифор Гаврилович
Проскура Тимофій Михайлович

Пам'ятаймо земляків своїх, пишаймося ними.

Розгром підпілля в районі та деякі інші обставини, зокрема, зустріч з поліцаєм Тимкою Демченком, який сповістив, що бачив моє прізвище в списку «в расход», вимусили мене знову збиратись в дорогу...

Торбину насушили сухарів,
Позичили в сусідки шматок сала,
І ось уже раненько на зорі
Я з тіткою Фросиною прощалась.
Полегшено зітхнувши край воріт,
Святим хрестом мене благословила,
Я повернулась і пішла скоріш,
Душею я цю жінку розуміла.
Тепер мій шлях проляже на Кубань:
Уся сім'я з уже стареньким татом,
Як буде милостивою судьба,
Туди була повинна завітати.
Ще поночі. А скільки ж тих ночей?..
І душу обволікує досада.

Сама не зчулась, як з сухих очей
Сльїзми сїйнуло, як буває, градом.
За що мені поневїряння ці,
Хїба я так багато нагрїшила?
А все — фашисти, мерзеннї людці,
Вїйна багато доль перерїшила...
Поволеньки оговталась від слїз
Та почала довкїлля розрїзняти.
Не так воно вже й моторошно скрїзь,
Як показалось, коли йшла із хати.
Бадьорить кроки стрїчний вїтерець,
І паморозь хрумтить в ранковї тишї.
До чого сльози? — та нехай їм грець!
Нам треба снага ворога понищить.
Труднї думки гнїздяться в голові,
Душа, мов грїм, за обрїї волає.
І слїд не пролягає на травї,
А вона йде, дорїженьку долає.
Вже й Розівка. Відмїряно годї,
Та відпочити не було і спроби.
І ноги розпухають, як тодї,
І знову загули кїстки-суглоби...
— Чи можна примоститись біля вас?
(До тих, що під містком, мов у печерї)
То правда, пообїдаць би вже час,
Хоч добрї люди ждуть уже вечерї.
Дозволили. Присїла віддалїк.
Торбину з сухарями розв'язала,
Порахувала: троє чоловік.
Вїдрїзала їм по шматочку сала.
— Добром живеш, — покепкував один,
— До тебе, бачу, можна женихаться, —
Це вже другий. А третїй (був блондин) —
Не треба, хлопці, з дївки насмїхаться.
Вїдмовились від сала. Є своє,
А шлях далекий, може знадобиться.
Розговорились. Так воно і є:
Дорога спїльна — на Кубань пробиться.
Я так зрадїла, що й не передать:
Ану — гуртом, чи одному скитаться?
У мандрах — це суцїльна благодать:

Хоч складно все, та будем сподіваться...
Поночували в полі у стіжку —
В село заходить вельми небезпечно,
А вранці, мов наперсницю яку,
Мене вітали досить таки гречно:
Повибирали з патель устюки
І не косили погляди на мене,
Не сподівалась бачить їх таких,
Якщо на зараз — істиних джентльменів.
На сході маком пихнула зоря.
У лісосмузі птах про щось кигилив,
Далеко справа з підсвіту горять
З глибин повсталі Кам'яні могили —
Безсмертні свідки істини віків
І висновку із трагіки історій,
Що марить нами сонм войовників
Та згубну сутність заздощів-роздорів...
А ми йдемо. Вчорашні і нові,
Напомацки тримаючись доріжки.
Хрумтить ранкова паморозь в траві,
А на ногах блаженські босоніжки.
Чи витримають серце і вони
Неоковирність долі і напруги?
Та ми ж бійці — породження війни,
Гартовані в чистиїші наруги.
Добу, другу і... надцятку ідем.
І ось, нарешті, уклонились Дону
З його зелено-голубою вдень,
А у ночі — чорнильною водою.
Нас вечір наздогнав у Гніловській —
Станиця на околиці Ростова.
Не чути щось козацьких голосів,
Ні пісні, ні забористого слова,
Ні з пелюшок бешкетних козачат,
Що з немовлят у атамани пнуться.
Дорослі і малеча — всі мовчать,
Немов бояться словом попірхнуться.
Ні лялечки. Деінде прошмигне
Стара козачка тінню під забором.
І знову пустка за горлянку гне.
Чи вимерли, чи безнадійно хворі?

А нам же конче треба через Дон,
Та голіруч його не подолати.
Принаймні, був потрібен хоч би човн.
Ще й місце переправи треба б знати.
На щастя, нагодився старичок.
Козак — ніщо, та вусища — за вуха,
Як кажуть росіяни — «дед — сверчок».
Проте дідусь уважно нас послухав.
— В Ростов на переправу не ходіть:
Тама німоти й поліцаїв — море, —
Замислившись промовив тихо дід,
А поліцаї й німці — для нас — горе.
Тим паче зараз. Сповістить вам рад —
Готується ще небувала драка:
По чутках — закипає Сталінград,
І буде бита в німця морда й с..ка.
Попри смертельну кару за «узвіз»,
(Про це кричать на всіх стовпах тевтонці),
Старенький нам порадив йти «униз»,
Знайти хатину-хижку в три віконця,
В ній прожива козак-одиначок,
(Латає каструльки, відерця, кухлі),
Та п'ятеро голодних діточок, —
До краю вже знесилені, аж пухлі.
Так. Не годує Тихий козаків.
Сказати м'яко — виживають пісно.
Вже не клекоче юшка з казанків,
Не линє Доном захміліла пісня.
... Зустрів нас досить хмурий бородань.
Ми розказали про біду нагальну.
— А знають перехожі, яку дань
Ми сплатимо на випадок провальний?
Ціна — життя. А рішення круте.
Отож із нас не буде жити жоден,
А в мене, знайте, п'ятеро дітей.
Але за хліб для діточок... я згоден.
Провів нас крадькома у дров'яник —
Дохристиянської будівля ери,
Сказав чекати. Сам хутенько зник,
Закривши на гачок зовнішній двері.
Найперша думка — зрадник, підлий хам,

Що він усіх поліції «завалить»
І буде кусень хліба дітлахам,
А нас, далєбі, згадуйте, як звали.
І раптом тупіт. Гурт біля воріт.
А ось вони крокують попід хату...
— Поліція! Виходь, сдрьона дріт!
Та, нумо, швидше!.. Бовдур волохатий...
Зловісна тиша. В скронях лиш тук, тук...
В душі з нас кожен всю безвихідь визнав.
Та миша десь у дальньому кутку
Вовтузилась. Свою вечерю гризла.
І тут, ненече вибух пролунав:
Сприснув гачок, що на дверях до хати.
— Ого, панове, та коли б я знав,
То мусив би й дверей не захипати,
Чим зможу гідно владі прислужить? —
Господар намагавсь не суєтитись.
А голос так по-зрадницьки дрижав.
— Наказано сьогодні не світити!
І знову тиша. Зовсім чи на мить?
Неначе в травні, як мандрують грози.
І тут стряслось. Цього не пояснить:
Мене вдалили непростимі сльози.
Я плакала натомленим еством,
Стежинами, що босоніж стоптала,
Шпиталем і півмісяцем-хрестом,
Я плакала... Та так і задрімала...
... Зашаруділо клямкою в дверях,
Зняло гачок — і двері розчинились.
Зайшов господар. Наче не на страх,
А як ота сама господня милість.
— Збираймося. Нам час, — прошепотів.
Не зволікаймо зайвої часини.
Та я б від вас отримати хотів.
І розіслав плямисту парусину.
Ми підтягли до себе сумарі,
Не гаючись, швиденько розв'язали.
Лягли на лахманину сухарі
І залишки, що збереглися, сала.
Козак нелегко на коліна став.
Обняв харчі і... затряслися плечі.

Козак ридав. Ці сльози не спроста —
Він ще відстрочив лихо від малечі.
... Усміхнені обличчя у вікні,
Хоч розуміли — ризикує тато.
Й сьогодні іще муторню мені,
Як згадую голодні оченята.

* * *

... В останнє сонце стрітили отак —
Гуртом у лісосмузі вже за Доном.
Довкруг земля велика і свята.
Тепер вона зветься закордоном.
Оця земля наснагу мала дати.
Земля — огром — Росія, наша Мати.
Лиш з нею змога ворога здолать,
Хребта страшному звіру поламати.
І хочеться хоч крихітку зусиль,
Своїх зусиль, Вітчизні дарувати.
Не ліз би сором в душу звідусіль,
Як будем Перемогу святкувати.
Прощалися, як рідні, як свої.
Мовчали, наче тільки-но з ковбані.
Мужчини у свої пішли краї,
А я пошкандибала до Кубані.
Ще, мабуть, з тиждень пленталась — ішла,
Доки в Новоархангельську дісталась.
Там, слава Богу, і сім'ю знайшла,
Вірніше те, що від сім'ї зосталось.

Настала... і моя пора

Не встигла і отямитись, як слід,
Та замініть завошену одежу,
До коменданта кличе хитрий дід,
При тім, негайно, наче на пожежу.
Рожевомордий кинувся штурхать,
Випитував, залякуючи тиснув.
Вдалось на правду схоже щось збрехать,
Й вже пізно відпустили на підписку.
І потяглися тижні-близнюки,

Збирали групи штурмові,
Навчали бою «з ходу»,
При маскуванні дармовім
Поротно йшли «на воду»
І відпрацьовували все,
Як кажуть, у натурі.
То ж знаю, як потім трясе
Кістки у власній шкурі.
Навчилася кидать ножа
В зрісний макет із дуба,
В страшну хвилину не дрижать,
А лиш стискати зуби.
А головне — у ціль стрілять
З любого виду зброї,
Навіть трофейної. І влад.
Коли б тільки набої.
Я ж вчила, як накласти джгут,
Перев'язати рану.
Мо при нагоді збережуть
Життя однополчанам,
Бо он ще скільки крокувать
В реалії жорстокі.
Ось, може, й завтра форсувать
Нам Керчинську протоку.
Покинуть був уже наказ
Станицю Запорізьку,
А це і свідчило якраз,
Що вже «купання» близько.
Відсвяткували Новий рік.
Це був сорок четвертий.
Про переправу «на той бік»
Ішли розмови вперті.
І ось, нарешті, ми «знялись».
Без зайвих розголосів
Здеслоцювалися на мис
Та на піщані коси.
Ворог помітив цей маневр
І нумо гемселити,
Підтягувати ще резерв,
Аби не допустити
Концентруванню наших сил.

Та час і совість мати:
Суцільний в небі гул висів —
То наші б'ють гармати.

* * *

... Вночі «пішов» один з полків.
Протока закипіла.
В повітрі стогін літаків.
Гармати б'ють із тилу.
Тож поталанило не всім
За берег «зачепитись»:
Нептун «гостинно запросив»
Червоної напитись...
На другу ніч другий «пішов» —
Гірка і його чаша.
Із полку лишилось — ніщо.
А третя ніч — то наша.
Напередодні рубежі,
Як тільки припізло,
Значні відвідали мужі,
З бійцями гомоніли.
Партійці тактику своєю
На зборах визначали
При переправах і в бою,
Як «на той бік» причалим,
А до вечері старшина,
Діливши, не похибив,
Приказуючи: «Пий до дна
Фашисту на погибіль».

* * *

Скажу відразу, лютий — не пора,
Аби морські приймає в протоці ванни,
Також відома істина стара,
Що навіть Керч отут не бездоганна.
Та на війні не обирають шлях,
Його частіш обставини диктують.
Нерідко попри жах, можливий крах
При крихітній надії ризикують.

«По той бік» відвойовано плацдарм.
Хай мізерний, але там наші люди.
І віддає наказ командарм —
Утримати, нехай там що не буде!
Плавзасоби прийшли в потрібний час.
Було тут все від Альфи до Омеги,
Аби «на той бік» перекинуть нас.
А не було лиш Носова Ковчега.
По палубах носились, наче смерч:
Так поспішали покарати злочин.
Аж ось прожектора підступний меч
Зненацька розпанахав подол ночі.
А скільки ж їх ото, що крають ніч?
Та ще ракети, «ліхтарі» зависли —
Що світиться, горить — його безліч.
Навколо день, утворений навмисне.
І рушила, може, в останню путь,
Уся наша «коритяна армада»
Посунула. Мов навіжені пруть...
І заревла ворожа канонада
Горлянками зажерливих гармат
Під барабанний регіт кулеметів
Та басовитий бомбовий набат.
А ми одні, мов голі, на планеті...
Від вибухів стовпом стає вода,
Потім грибокком униз спадає зверху,
І, бачиться, підсвічена вона,
Вже не земним, казковим фейсверком.
Червоні, золотаві світлячки
Пунктирами трасирують по небу.
Та ними б милуватись залюбки,
Якби не знать, що цілять прямо в тебе...
І раптом всесвіт розколовсь навпіл,
Жбурнувши в небо всі запаси водні.
І вже не знать: де ворог, а де тил.
Нас підняло і кинуло в безодню.
Закарбувалось: тихо, благодать.
Лиш цвіркуни знетямлено сюркочуть,
Та раз-пораз, неначе сто багать,
Спалахують, мов сонця серед ночі.
Поволеньки отямлююсь. Лежу,

Прив'язана кінцем для швартування.
І просторно на палубі... Скажу,
Як на майдані після спортзмагання.
На баржі, що праворчуть, аж гуде:
Розбурханий кострище завиває,
В танку навколо юрмище людей...
А полум'я співа, небес сягає...
Довкруг червона піниться вода.
Нас, мов тріски, швиргає по протоці,
Та ж бо йдемо, а решта — не біда:
Отам бійці чекають на тім боці.
А ось і наші гармаші взялись
До ратної роботи на всю силу.
І вже не швирга люто чужа злість,
Протокою не носить, як носило.
До берега не більше, як півста.
Нас бій чекав, як і навчались — сходу.
В душі чомусь тривога нароста.
І ми плігаєм у зимову воду.
Фуфайка, ватні брюки, чобітки —
Миттєво насотались крижаною.
І скільки ж треба сили, щоб іти
Ті метри. Із півсотні довжиною!..
Кому судилось вибратись на твердь,
Немов чумні, чи долею прокляті.
А, може, половина, може, чверть
Лишилося протокою «гуляти»...
Одежа луб'яніє, стовбурчить.
Уже не одіж, а якісь скафандри.
Ви дайте нам хвилину відпочить,
І ми готові в міжпланетні мандри.
Щоб відпочить — найменшої з надій.
Ракета «товсь» і слідує в небі.
І ми вже йдем. Ми ідемо на бій,
Не гаючись, раз Батьківщині треба...
— Товариші, за мною! Не робій! —
То комісар схопився вже на ноги, —
Партійці є? На нас чекає бій,
Важкий, кривавий бій до перемоги!
Спочатку мляво, та шораз дружніш
Ставали в лави і нешадно бились.

Спочатку кволо, та щораз гучніш
Над кримською — Ура! Ур-ра-а-а, -котилось

* * *

Був травень. Сьоме. Рік сорок четвертий.
Солдат не звик безглуздо поспішати.
Якщо сказати по совісті, відверто —
Не на війну злаштована душа:
Оця блакить по-кримському глибока,
Трава в коліно, — море в буревій,
А сопка, що, здається, трохи збоку —
Хіба не казка із юнацьких мрій?
Під небом, по траві та на вершину б.
Рука в руці і серце, мов одне,
І лоскітно оголеним колінам,
І дихати... Ніяк не відсапнеш
Від бігу, чи від щастя втоми,
В якій би хтів залишитись на вік,
Чи... Скільки ж кілометрів вже від дому,
І все по крові та сухій траві...
... Думки, думки, солдатські оберіги,
Приємно так купатись в їх теплі.
Ще б скинути просолені вериги
І «босьяка» пройтись по ковилі...
Але реалії жорсткі й жорстокі:
Сьогодні вранці, після дев'яти,
Піднімуть нас покликання високі
Для багатьох в останній бій іти.
Вперед. І лиш — вперед. Назад — ні кроку.
За Батьківщини честь, народе мій,
На сопку, що здається трохи збоку,
І по траві, як море в буревій...
Як завжди, перед боєм у солдата
Потреба є до близьких написати,
Чи кілька слів новому адресату —
Спасибі за посилочку сказати,
А паче відіслати трикутник мамі,
Повідати нашу силу і можуть,
Що тут, в Криму, благополучно з нами,
Про бій, звичайно, краще — ні гу-гу.

... Усіх відвідав у траншеях ротний,
Сухим пайком і старшина віддав.
Ніхто не знав іще про мить скорботну,
Що вже чатує і на них біда.
І ось «заговорили «наші «боги»,
Встановлюючи свій пріоритет.
Самі собою уляглись тривоги.
Тепер лишилося чекать ракет.
Фашисти теж, отямившись від шоку,
Ударили по наших рубежах.
І аж тоді я зрозуміла толком,
Що й окрім моря є на світі жаж.
Сапери поповзли вже на «нейтралку»
Піхоті шлях безмінний показать.
А їх в упор. Із сопки. Йолки-палки...
І нікому бійців перев'язать.
І тут червону хвицьнули до неба.
Це значить — всі на бруствер і готовсь.
А ось зелена — гаятись не треба.
І вже частус німця в горло хтось.
Іще й не піднялася вся лавина:
Вогонь такий, що, Боже, сохрани,
Ворожа старшину «накрила» міна,
А ротного осколок зупинив.
Та бій «пішов». Жорстокий і кривавий.
Земля, як у пропасниці дрижить.
І чую зліва, попереду, справа:
Ріднесенька, сестричко, поможи...
Така уже в бою моя робота.
Не маю права схибити ніде:
Я і боєць, і санінструктор роти —
Відповідальна за життя людей.
Так сталося, що у гарячці бою,
Нам удалось попереду повзти
Та інших заохочувать собою
І вже підніжжя сопки досягти,
Як тут замовкли наші батареї.
Хто спритніший, в окопи повернув,
А ми немов заручники-трофеї,
Неначе чорт на ланцюгу припнув.
Семірка нас. Терпіння — наше кредо

(Це ж треба мати отакий талант!..)
Азербайджанець, політрук Мамедов
Наш командир, молодший лейтенант.
Знов почали «обштопувати» гору,
І гармаші, і наші літаки.
Снаряди, бомби рвуться майже поруч,
А нам — ні хни, ми раді, навпаки,
Бо сподівались: як тільки стемніє
І тінь з вершини приховає нас,
Ми — до своїх, — ще жевріла надія, —
В свої траншеї — спробуємо шанс.
Так і було б, якби не новий клопіт,
Що насувався з тилу і з боків:
У сутінках почувся гамір, топіт —
Ми зрозуміли — почерк штрафників.
У всій нахабно-вольовій манері —
Не визнають ні «віжок», а ні «пут».
З поганих наші справи стають скверні,
Напевне, буде нам отут капут.
А що ти зробиш п'яному нахабі?
Ось він такий — розхристаний і свій,
Заніс гранату швиргонуть в наш табір.
І тут Мамедов: Старина, не смій!..
І... обійшлося. Знов іде атака.
Я не встигаю всіх перев'язать.
Доводилося бачити усяке,
А про таке — словами не сказать.
Ну як повідать вам про рукопашну,
Де ріжуть, душать логіці попри?
Все так безглуздо, боляче і страшно
Навіть для фронтової медсестри.
Десь за годину впорали роботу.
Ніч простелила креповий сувій.
Вже підійшла на разі рідна рота,
А бій іде. І не вщухає бій...
Поволі просуваємось, долаєм.
На захід тримаєм орієнтир.
Вже, мабуть, північ. Бій іще триває.
І раптом бачу золотий пунктир
Летить такий осяйний просто мене.
Не шавкотить, не вис, не гуде.

А потім ще відчула достеменно,
Неначе щось торкнулося грудей.
А я чаклую над солдатським болем —
Розірвано до кісточок плече.
... Таки нестерпно у груднині коле,
І щось гаряче по мені тече.
Кількох не вистачило сантиметрів,
Аби у серце — зупинить мій час.
Хтось наказав помилувати смерті,
Інакше б не сиділа перед вас...
Так от — бійці роздерли гімнастерку,
Наклали на болячку медпакет.
— Під носа нашатир, у скроні втерти, —
Велів «знавцям» якийсь «авторитет».
Отямилась. Зібрала всіх «підранків»,
Що самостійно рухатись могли,
Й на Балаклаву. Ледве що до ранку
У медсанбат зуміли «дотягти».
А на шляху набачились такого,
Що не присниться й у кошмарнім сні —
Копиці трупів. Поруч один дного
Отак — фашист і наш босць на нім.
Мов привиди, в степу блукала коні,
Машини догоряли у балках.
Роса вляглась на посинілі скроні,
А бій, здається, все — таки почох...
— Серйозна рана, — вирок медсанбату, —
На госпіталь. Покінчимо на цім.
Лишилося, як ревному солдату,
Виконувати припис фахівців.
... Лісок. Галява. Осторонь намети.
Грибок. Днювальний. Чисто, КПП —
Взірець для польового лазарету,
Де, певно, я відлежуся тепер.
Берізки білі, яворів сестерки,
На телефонні злигані дроти,
Розіп'яті, мов долі, гімнастерки,
І сохнуть свіжо випрані бинти.
Під кронами розлапистих ялинок,
Хто дозвіл, а, точніше, — сили мав,
«Посідавши» прифронтових новинок,

То сидячи, то лежачи дрімав.
Зустрів вусань — кремезний чолов'яга.
Майор медслужби, головний хірург.
Ледь черевце, мов не пом'ята фляга,
І так усі достоїнства на круг.
— А звідки ти, як прізвище, красуне? —
І легкий спрямував до мене крок.
Мені ж здалося, ціла глиба суне.
— Я санінструктор роти, Ревенок.
— А я тебе, скажу, впізнав відразу.
— Я вас не знаю, — й руки із плечей.
— То не біда. Розповідай, розкажуй,
І усміхнулись кутики очей.
— Петро Макарович! — і вмить на шиї.
Ми обнялись, як личить землякам.
Помовчали, мов двоє на вершині,
Як занімалі крила вітряка...
Розпорядивсь, аби перев'язали
І не забули, щоб погодувать.
Невдовзі у намет переказали —
До головного йти, «відзвітувать».
Назвав Алупку, Ялту і Алушту:
«Це не в окопах воші годувать».
Вже завтра я туди поїхать мушу,
Аби підлікуваться й працювать.
Спокусливо. Але це не для мене.
Не зраджу я. Вони — моя сім'я.
Я буду там, і це вже достеменно,
Де ллється кров і де потрібна я.
— Хотів, як краще. Хто ще поклопоче,
Аби подбати про життя твоє?
Дунав, хоч рана розуму доточе,
А ти яка була, така і є.
Задушно. А намети без фіранки...
«Відкозиряла» лівницею в лад.
Забрала свою карточку «підранка»
І повернулась в рідний медсанбат...
Поки залікувала свою рану,
Петровці покарали сили злі:
Фашистську нечисть злобну і погану
Повидворяли з Кримської землі.

... В тривожних снах, без гальмів і без стопів,
Ще часто небо і земля горить.
І все шкода: не брала Севастополь,
Не гнала німця із Сапун-гори...
... Знайшла свій полк. Пішла по «старожилах».
А квапилась, неначе до рідні.
Та на душі так гірко, спорожніло:
Негусто залишилось «корінних».
Потріпані полки і батальйони
Поповнювали особовий склад
Згідно військово-польових законів.
В оснащенні наводивсь певний лад.
А потім — Саки. І на Коломию.
Вдогонку. Для підтримання своїх.
Хоч, як по правді, зауважить смію,
Жорстокі вже порідшали бої.
Фашист конав. І це було всім ясно.
Та звір завжди в агонії страшний.
Буває самотужки і не згасне,
Тоді кийок потрібен замашний.
Клопочуться здебільш артилеристи,
Вносять неспростований вердикт
І льотчики, САУшники, танкісти,
А вже піхота статус затвердить.
З відносно малокровними боями
Звільнили панську Посполиту річ.
Угорськими протопали краями,
У Татрах зустрічали Новий рік.
Після кількох нелегких переходів
Через Бачково наш маршрут проліг.
Щоб іти далі — й думать було годі —
В кривавих мозолях підшови ніг.
Отаборились поруч на узліссі.
Через галявку ще й струмочок біг.
Погода, наче у відомій пісні,
Коли співають про «то дощ, то сніг»
Незатишно. Та ти ж радянський воїн.
І звик долать незручності поспіль.
Пішло у хід дрібне гілляччя хвої,
Палатка зверху, от вам і постіль.
До речі, хто з вас пробував на плоті

Біля багать сушить свої штани?
Ох і пече! — ковінька його тьоті,
Неначе сковорідка сатани.
Два дні спочинку вилились в часину,
А тут і знову бойовий наказ:
Змінити на позиціях частину,
Що потерпає у боях якраз.
Для штабу монастир (сучасно — офіс)
Їм надали католики-сини.
Будівля гідна внесення в часопис:
Понад два метри товщина стіни.
Лиш ми «втяглись» між цвинтарем і яром,
(А дощ і темінь і піють сичі...)
Раптово німець з мінометів вдарив.
Хоч стій, хоч падай, хоч «Алла!» кричи.
Приймаєм бій. Поволі відступаєм.
Загиблих і поранених несем.
Тут і мене не обділили «паєм» —
Осколок в ногу. Так — ні в те, ні в се.

* * *

... Була пора, — великий гріх лукавить;
І почуття весь світ заволокло,
Коли по жилах молодість блукає
І яблуками пахне молоко.
І я в порі неспокою, роздраю:
Коли б удвох — не впоратись обом,
І вже ніщо й нікого не втримає
Від слова навіженого — любов.
Була весна з живим єством розмаю:
Довкілля смарагдово жажкотить.
Чужа земля. І я це добре знаю.
І все ж її голубити кортить.
І я в весні. Зі світом наодинці.
Причасна розбугрена земля.
А ген, на сопці наші піхотинці.
Ніхто тут наче зроду не стріляв.
Розвідники зайшли, погомоніли
Й у вибалок шмигнули звідсіля:
Там наші міномети бовваніли,

Вмасковані травою та гіллям.
І раптом крик, матюччя, стрілянина,
Когось благали, хтось комусь велів.
І вже на нас посипалися міни,
Та, схоже, з наших бойових стволів.
За вибухами, збуджені разуче,
Неначе їх веде нечистий сам,
Ішли, повзли по видолах, по кручах
Мадяр привілейований десант.
Зчинився бій. На сопці жменька наших.
Хортисти знавіснілі, мов хорти.
Серед живих нас менше, а ніж павших.
Приймаєм за розумне відійти.
Останніми відходило нас двоє.
Ні — не герої ми в лихім бою —
Я ранених витягувала з бою,
Зв'язківець порав рацію свою.
Біжим, біжим. Я поспішаю ззаду.
А розривні лоскочуть нерви — жах,
Та плащ-накидка, ну тобі досада,
Бовтається в знесилених ногах.
Почула, як пілотку наче збило,
Кудись запропастилася вона.
Догнала, підняла і... остовпіла:
Прострелена. А куля розривна...
Хто відає про долю перемоги,
Кому могло в цій схватці пощастить,
Якби не вчасно братська допомога
Сусідніх з нами бойових частин?
Скажу лише, не майте, як зухвалість:
Коли улігся сатанинський вир,
Тоді бійці від куль нарахували
У моїй плащ-накидці вісім дір...
По суті все. минулися дороги.
В Оломовуць зайшли без боротьби,
І там уже були до Перемоги —
Такої довгожданної судьби.
Аж ось вона, жадана Перемога —
Засіву всенародного жнива!
І хочу я подякувати Богу,
Що все пройшла й лишилася жива.

..Кануло в Лету понад півсторіччя.
 А пам'ятаю все, як оцю мить:
 Душевний злет, усміхнені обличчя —
 На світі нам судилось ще пожити!
 І біль в серцях... Якись провини муки —
 Ось ми, живі, з осяйними грудьми,
 Не запобігли вічної розлуки
 А чи не з найдорожчими людьми.
 Самі живі. А їх нема. Й не буде.
 Мо винні й ми за згаяні життя.
 Немов занапалили душу брудом,
 Та й миємо сльозами каяття.
 Так. У живих адреса є зворотня.
 На них чекають. Стрінуть восени.
 Кого ж сини стрічатимуть компоти,
 А чи вдова Дейнеги — старшини?..
 А хто спроможний вже самотній нени
 Втовкмачити, у вічі дивлячись,
 Що доня-санінструктор Бровко Феня —
 Вже не прийде до неї з-під Керчі?..
 Чи той, що «здався». В нього теж матуся.
 Він мамі рідний і болючий він...
 Старенька шепче: за нього молюся.
 І виглядає: забарився син...
 А як тепер, як же тепер дівчата,
 Що не дїждуться пари, не дай, бі?
 Та ними ж треба горниці квітчати!
 У пуп'янках засохнуть, далєбі...
 А їх мільйони... Їх сотні мільйонів!
 Загиблих і скалічених життів.
 Ми, Господи, шлемо свої прокльони
 На тих, хто нас зневажити хотів.
 ... А ось і час збиратися в дорогу.
 Наказ «прийшов». І будь по цім — Амінь!
 Тепер уже до рідного порогу,
 У майбуття прийдешніх поколінь.

* * *

Живе в селі, в будиночку на розі,
Єство сумління, гідності й добра,
(Навіть при цій сумній життєвій прозі),
Колишня фронтовичка. Медсестра.
Хоча вже й вік нагадує про себе,
Несказано радіє дівторі,
Бо не верба ж, яка немає стебел,
Та ще й коли вже роки на порі...
Малі й собі закохані в бабусю,
Та й просять розказать про «ті» літа.
Збереться вся поволеньки на душі
Й розпочинає «казочку» отак:
... З тоді минуло понад півсторіччя,
Як світ гойднувся й полилася кров.
Війна жбурнула юності в обличчя
Розлуки, смерть, каліцтва і... любов...

Ржавые листья (О памяти слово)

Мне бы взорваться бомбой протеста
С многотонной начинкой тротила.
По-джентельменски, с благородной мезью
Ошметьем своим да с такой силой
Тарахнуть по возникшей вдруг мрази:
Перевертышам, ворью в законе,
Цинизму, блуду, лжи, прочей грязи,
Место которой в особой зоне,
Чтобы истребить эту заразу,
Подаренную заокеаном,
Нашему, вместе с хатынкой-дачей,
Пану-холопу, барином-паном
В память с народным плачем в придачу.
Зараза эта тифозной вшою
По всему видно, прочно осела
На заструпленной народной шее,
На изможденном трудовом теле.

А там, глядишь — свободней задышат
Недодушены. При свидетелях
Поднимутся с колен и задушат
Дядюшку Сэма-«благотетеля»,
Попившего кровушки за морем,
А теперь НАТО вским сапожищем
И нашему дому несет горе,
По Украине волчищем рыщет...
А заодно — пощекочут пятки
И доморошенным правителям,
Играющим с народом в прятки,
В угоду крутым покровителям:
Предъявят счет трудовой, рабочий
Всем без исключения подонкам,
До народного добра охочим,
Ошалевшим в грабительских гонках,
Отдавшим ключи от тайных дверей,
Не по незнанию, но и не сдуру
Ненасытной своре хищных зверей,
Ловко ряженных в овечью шкуру,
За черные краски, что лихо льют
В непростую историю нашу,
Что без зазрения совести лгут,
Под чужинскую музыку пляшут,
С пеной у рта оправдуют власть,
Одобрив лукаво фирмы,
Позволяющие жировать всласть,
Набивая потуже карманы.
За мальчишек (в школе не учатся),
Моющих «Мерседесы» и «Форды»,
За девчонок (совестью мучатся),
Ублажающих жирные морды:
В доме нет куска черствого хлеба,
А младшенькие пухнут с голода.
Выжить как под «суверенной» небом,
Не продавая свою молодость?
И совсем-совсем не между прочим,
Первая мотрона Украины
(Фу ты — аж слеза ноздрю щекочет)
Раздает детишкам витамины.
Эта вычурная дань моде

За государственный счет в натуре.
Как говорят у нас в народе, —
Нашим салом да по нашей шкуре.
И за безработных родителей,
Что не способны прокормить семью
И милостью властных грабителей
Досрочно ставящих точку свою.
За нищего, как это ни странно,
Опустившегося профессора,
Ныкающего по чужим странам,
Ищущего своего Цезаря.
За голодных людских душ инженеров,
За обнаглевшего эскулапа,
Притупившего совесть и нервы,
Открыто берущего «на лапу».
За ветерана (на толчке стоит), —
За буханочку хлеба — эрзаца,
Отдающего ордена свои
Самодовольнейшему мерзавцу.
За развалины ферм и заводов,
Что дранными кышами светятся,
За боль и страданье народа —
За все спросится и ответится.
И, вы знаете, — мне по барабану
Вой заморских советчиков-кликуш,
Я к ним прислушиваться не стану —
Они отрабатывают свой куш.
Нам свои ценности блюсти надо.
Свои памятники, свою память.
И этому учить свои чада.
И Память нести по жизни Знамям.
Память о том, откуда есьмы пошли.
О Великих учителях наших.
О подвижниках, что рассвет несли,
За народное счастье павших.
Память о Великой дружбе людей —
Разноязыких сестер и братьев,
Память о великой силе идей,
Мир охвативших в свои объятья.
Я ежечасно молить всех буду:
Да не забудьте причин и следствий

Нынешнего Верховного блуда
И нынешних всенародных бедствий.
Лишиться бы нам ублюдков, чтобы
Не поднимали руки грязные
На Великих наших в черной злобе,
Пиррову победу праздную.
Я не говорю уж о Ленине.
Он у них в горле особой костью.
Есть скромнее имена нетленные
Пришедших в мир сей не просто в гости.
Дело их народ увековечил,
А имена, как стяги несут,
Им гимны поют, расправив плечи.
Но вот пигмеям нейдется и тут.
В порядке спешном вывески летят,
Не успевает обыватель ахнуть.
Пигмеи тужатся: вращать бы вспять
Все, что коммуной иль Русью пахнет.
Несчастные открыто не идут.
Все чаще тайно, под покровом ночи.
На памятник, к примеру, нападут
И расстреляют иль раскурочат.

* * *

Вы не ходили полем в октябре,
Что за посадкой у Бердянской трассы,
До солнцевсхода, рано, на заре,
По всем его ложбинкам- выкрутасам?
На чуть заметных холмиках-горбах
На гильзы от войны не натыкались?
На буро-черных брустверах-губах
О косточки солдат не спотыкались?
До солнцевсхода. Рано, на заре...
Когда не различаешь ржавых листьев,
Где в сорок первом черном октябре
Гремел кровопролитный бой с фашистом.
Стальной армаде Клейста предложив
Живое сердце русского солдата,
Дрались бойцы. Дрались за рубежи —
За холм могильный, камень или хату.

Где горсточки измученных солдат
На свою грудь судьбу Отчизны брали,
Где, подтверждая Родины мандат,
В открытом поле дрались генералы.
Так, просто, как солдаты, как бойцы.
Хотя ту битву явно проиграли,
Они солдатам были, как отцы,
И, как бойцы, достойно умирали...
Когда проходишь степью в октябре,
Что за посадкой у Бердянской трассы,
Она сродни малиновой заре,
Как будто кто ее в пожар окрасил,
И видишь все, как было на яву:
Горящий хлеб, ползут фашистов танки,
Плашмя солдаты падают в траву,
И мертвые, и вечные подранки,
И наспех перевязанных людей,
Пренебрегающих свинцовым градом,
И табуны бесхозных лошадей,
Мечущихся меж взрывами снарядов.
И генерал, прислугу заменив,
(Погибли все и некому сражаться),
Палит по танкам, ближе заманив,
С надеждою подольше продержаться.
И командарм с наганом в кулаке,
Зовущий всех в последнюю атаку.
Вот здесь, на безымянном бугорке,
Геройски пал, по-людски не оплакан.
А сколько их попало в этот шал
И ни могилки, ни надгробных камней.
Им даже то последнее «Прощай»
Не сказано ни близкими, ни мамой...
Одних селянки тайно пригребли,
Других деды в канавах прикопали.
И лишь потом останки собрали
И в братских на погостах спаковали.
... Уж сколько лет прошло. Когда ж иду
Полями теми, шлях не выбирая,
Всем телом чувствую, как на беду,
Земля вибрирует, земля играет.
Как будто там, на энной глубине,

Ожили те, что пали здесь, и дышат.
И кажется тогда порою мне,
Я голоса из подземелья слышу.
Приглушенные гневом, как набат,
Тревожны. Как в предверие разлуки.
То хочет «достучаться» к нам солдат
И праведно поведать свои муки.
То мертвые с живыми говорят,
В беспамятстве беззлобно упрекая:
Не уж то кровь их пролитая зря,
Не уж то за сегодня не покаемсь?
... На поле маки красной пеленой
(То кровь солдат застывшая, я знаю).
Они так трудно гонятся за мной,
Про память о смертях напоминая.
На листьях пятна. То застыла кровь,
И потому они как будто ржавы.
Та кровь — напоминанье вновь и вновь
Про Память о защитниках Державы.

* * *

По Смирнову могли стрелять наци.
По Смирнову... тут уточнить надо;
Смирнов — командарм восемнадцать,
Русак, а родом из Ленинграда.
По генералу Смирнову палить
Из пушек могли. И, что ж, палили.
Генерала Смирнова и убить
Могли. И генерала убили...
На поле боя. В жарком сраженьи.
Село Поповку прикрыть хотелось,
Врагу дорогу для продвиженья
Закрыть хотя бы собственным телом...
Дважды за ним приходил самолет,
Для спасения случай был выгоден.
И дважды один улетал пилот,
Приказ оставался не выполнен.
Враги предлагали ему сделку:
За сдачу в плен — гарантия жизни.
Он возмущался до беспредела —

Плохо нас еще знают фашисты,
Какой это выдумать мог осел?
И прикрылся березовым матом.
Выйдем. И Армию, Знамя спасем,
Или лягу... с последним солдатом.
...В атаку на прорыв бойцы идут.
Фронта нет. Не существует тыла.
До дерзости высок солдатский дух,
Но вражья нашу одолела силу.
И так случилось... Нет, не случилось!
Присяге верен, предать не может.
И сдаться тоже врагу на милость.
Да это страшно. Тут срам не гложет...

* * *

На рассвете дымилась земля.
Тишина. После схватки могучей
Густо политы кровью поля
И над Бердой гранитные кручи.
В буераках обломки машин
Грузовых. Иногда легковушек.
На залысинах местных вершин —
Остова искареженных пушек.
Трупы битых, раздутых коней
На земле, словно скифов курганы,
Непривычно смотрелись на ней
Не от плуга — снарядные раны.
И, учуявши кровь, воронье
Над полями кружило, кружило...
Одиноко-печальна, сранья
Поселянка по ком-то тужила.
А потом... А потом разошлось:
За селом собираются бабы,
Походив по степи «как пришлось»,
Поискать искалеченных, слабых.
А случится и вовсе беда,
(Она ходит не прошена рядом).
Мы ведь бабы, готовы всегда
Обрядить. Коли надо, обрядим...
Молча, тихо, как тени сошлись,

Прихватив, кто топор, кто лопатку.
А сердца сплошной раной зашлись:
Все, как есть, без мужей, все солдатки.
Постояли, приземлив глаза,
Будто вовсе о деле забыли.
У какой-то скотилась слеза,
И все тяжело, по-бабьи, завыли,
Сполоснув свои души в слезах,
Жизнь не кажется так уж и хрупкой.
Разбредись по холмам, по низах,
Разделившись на малые группки.
Что увидеть за день довелось —
Иной раз просто оторопь брала.
А под вечер селом расплозлось:
Неживого нашли генерала.
Будто только прилег прикорнуть
После тяжелой кровавой работы,
Будто землю хотел пригорнуть,
Своим сердцем прикрыть от сволоты...
И враги, не посмев не признать
Оборонца степного плацдарма,
Надмогильный поставили знак,
Восхищаясь судьбой командарма.

* * *

Годы. Годы прошли чередой.
Никому не подвластное время.
За их мощной незримой грядой
Стольких дел тяжелейшее бремя.
От разрухи фашисткой орды
Через память, потери, печали,
Через праведны наши труды —
До высот, до космических далей.
И над Бердой в холмистом краю,
Где рычали фашистские танки,
Где и мертвые были в строю,
Где рыдали солдатки-крестьянки,
Хлеб растет и шумят колоски,
А над ними, как память о близких,
Как свидетели горькой тоски,

Стоят памятники, обелиски.
Один, овеянный любовью
(О том бы нам отдельный разговор)
Сейчас стоит, залитый кровью,
Расстрелянный мерзавцами в упор —
В лицо солдата-генерала.
Не дрогнула коварная рука.
Удар не так — куда попало,
А в ленинца, бойца-большевика.
Стреляющий знал безусловно:
Генерал защититься не может
Ни пулей, ни гневом, ни словом,
Ни плевком в поганую рожу...
А что ж мы — манекены ходячие?
А что ж мы — прохиндеи незрячие?
Мне бы взорваться бомбой протеста
С многотонной начинкой тротила...

Сыну земли нашей

*Герою Советского Союза
Карацупе Никите Федоровичу
посвящаю.
Автор.*

Над Бердою, в жалкой хижке,
(Нам, землякам, повезло) —
Мальчик родился и выжил,
Будто всем бедам на зло.
И не просто трудно выжил —
При жизни легендой стал,
Мужеством в Герои вышел,
Поднялся на пьедестал.
Но!...
Допреж крутые дороги
К славе его привели,
Слабые детские ноги
Нашей коснулись земли —
Той, что с далеких далеков

Силой дивила своей,
Той, что без времени — срока
Помнит своих сыновей.
Той, что народ свой питала
Соками воли корней,
Что родила — воспитала
Славы достойных парней.
Вот и батрачкина сына
Щедро смогла одарить
И матерински просила
Встать часовым у двери,
Встать у святого порога
Стражем бесценнейших уз,
Бдить чтобы ревно и строго
Дом наш — Советский Союз.
Парнем Фортуна гордится,
И порешила она,
Дабы служил на границе,
Где за спиной вся страна —
Юная краснозвездная,
Всего пятнадцати лет,
Рабочая, колхозная.
От жаждущих спасу нет.
Самураи и фюреры
Ошалело зарятся,
Вандализмом задурены
В их котелках варятся
Жадные дикие планы
Грабежей и насилий,
Будто мы неприкаянные,
Будто им все под силу.
... Паренек, с душой наголо,
Часовым на границе
И с такою отвагою,
Что немногим приснится.
Парню в фуражке зеленой
Велено не проглядеть
Сто пятьдесят миллионов
Жизней и судеб людей.
С другом надежным — Ингусом,
От Уссурийской тайги

До голубой Беларусі —
Помнят их хватку враги.
Стреляный, резаный, битый)...
(Беды граница таит),
Но не проходят бандиты,
Где Карацупа стоит.
Над Бердою, в жалкой хижке,
(Нам, землякам, повезло) —
Мальчик родился и выжил,
Будто всем бедам на зло.
И не просто трудно выжил,
При жизни легендой стал,
Мужеством в Герои вышел,
Поднялся на пьедестал.

Про степових орлів (Легенда)

*Онисії Свиридівні Турченко — Матері,
що послала на фронт вісім синів-орлів, а
стріти довелося лише чотирьох, з глибо-
кою повагою до її світлої пам'яті.*

Автор.

Давним-давно це, людоньки, було,
Та не скажу, що за царя Гороха —
Царів на той час досить «загуло» —
І людям геть розвиднилося трохи,
По-новому, в громаді, зажили —
Ба, — не в шовках, та весело і дружно.
На снільне поле, як на свято, йшли.
Хоч працювали, мов раби, натужно.
Така, напевне, у людини суть —
У що повірить — не зіб'єш з дороги,
І хоч яка там небезпечна путь,
Геть зайві на шляху перестороги.
Вже не очима дивиться у світ —
Душею, серцем чує мир великий.
Усюди бачить усмішку-привіт

(Хоча ще вчора все було безлике):
Мов на Великдень, Сонечно встас
Святково-мерехтливе, ясночолє,
У небі жайвір тріпотить свос.
Всміхається вербичці явір з поля.
А річечка дзюркоче — жебонить.
Про що вона бульбочє з берегами?
То лагідно — щаслива якусь мить,
То норовисто бурунить кругами.
Усе довкілля килимом рясним
Під ноги щиро стелиться й привітно,
А височінь казкової краси
Незвично посміхається блакиттю.
Так от, у пріснопам'ятні віки,
В оцій красі, по схилах Кобилочки,
Гніздилися орли-стєповики
Біля криниць солодкої водички...
Котився час у простори ясні,
Птахи раділи, начє бджоли квіту,
Зимі і літу, осєні й весні —
Життю раділи і плекали діток.
Отак було б, напевне, з віку в вік —
Косився б хліб і сіялось насіння,
Світ жив би так, як він до цього звик.
За чергою б змінялись покоління.
І квітувати б матінці-Землі
Та суццому на ній во славу Божу,
Якби на цім благословєннім тлі
Не вельзевул з підступництвом ворожим.
... Ще сонцє дрімало. На Заході хмара
Півнеба закрила, зловіщє чадить,
У колі хвостатих, як чорна примара,
У хмарі на троні нечистий сидить.
Знервовано-хутко торкнувся-погладив
На бурім штандарті поламаний хрєст.
І ось блискавично, мов сам себе зрадив,
Наставленє в Сонцє нечистого перст...
В оцю страшєнну мить все ходуном пішло:
Здригнулось небо, і землє гойднулась —
Все плинуло на Схід: летіло і повзло.
Буцїм вся нечисть у кублі проснулась

І схарапудилась Світило погасить,
А з ним життя. Принаймні півпланети.
А що залишиться живого від насильств,
Загарбать у диявольські тенета.
Карпати по той бік. Горить старий Дніпро.
Аж Сонце в небі якось потемніло.
Напасник уже тут. Він поруч, за бугром...
— Агов, сини. берімося за діло! —
Проклекотав Орел, поцілувавши Герб, —
Настав наш час відвагу показати.
Ми — степові орли. Тож боронімо Степ.
Ми маєм вельзевула покарати!
А Степ уже горів. Наш, подніпряньський Степ.
І лихо не минало жодну хату,
Світ потрясаючи мільйонами смертей,
Деінде й праху нікому ховати.
... Злетілись Орли з усїї долини.
В гурті на узвишші — осяяний стяг.
Тривожно-урочистий клекіт орлиний.
Невимовний біль в материнських очах.
Сльозми умивається Мати-орлиха,
Турчиху спіткала велика біда:
— Чи можна ж, о доленько, — скаржитись тихо.
Вісьменько орлят із одного гнізда?
Вісьменько орлят і дев'ятого татка.
Та чим надолужу утрату таку?
Коли ж вас чекати до рідної хатки,
Чи всіх частуватиму вас до смаку?
Та звідки й коли ж вас тепер виглядати?
Наказус батьку приглянуть синів,
Востанне силкується радоньку дати,
Хоч серце віщус надії сумні.
Із духом зібралася, благословила.
На шию накинута жалоби креп.
І тужно, як жінка, як Мати завила.
А з нею тужили долина і Степ.
Вклонились орлята, вклонились низенько
І хлібу, і Степу — перлині з перлин.
Вклонились доземно Матусі старенькій,
І в небо пірнули солдати-орли,
Щоб стати стіною в нерівному герці,

Аби зупинити кривавий вертеп.
А сили не стане — підставити серце
І ним заслонити від ворога Степ...
Причахли-схололи стежини до річки.
Не чуто пісень, а ні радісних слів.
Не ходять у берег по воду орлички,
Сумні виглядають з польоту орлів.
А Мати... А Мати... Матуся-Турчиха
Щодня вилітає синів зустрічать,
Що в ширім коханні родила на лихо,
На лихо родила незгойну печаль.
Тисяча чотириста вісімнадцять ночей і днів.
Як є від зорі й до зорі
Виглядала з походу Турчиха синів.
Як це вміють і роблять лише Матері...
Розвіяно хмари. Знов Сонце сміється.
Орлиха щаслива, мовби у вісні,
Тривожно-ляклива між дітками в'ється —
Стрічає Турчиха героїв-синів.
Присіли за стіл. Чару щастя пустили.
Та з радістю смуток іде назирці:
Чотири стільці залишились пустими.
Бо нікому сісти на вільні стільці,
Їх дев'ять злетіло орлів-чоловіків.
В п'ятьох лиш коріння і пагін зросте,
А четверо там залишились навіки,
Назавжди лишилися чатувать Степ...
Як, може, в Степу хто (таке випадає)
Примітить орлих, що не скинули крєп,
Вклоніться їм, люди, — вони виглядають
Синів, що лишилися чатувать Степ.

Вірність

І знову з півдня журавлі летять,
І знов минають удовину хату.
Хіба ж вони спочити не хочуть,
Чи нехтують обійстям небагатим?
Щораз весною і в осінній млі

До брів шорстку долоню прикладає,
Вже стільки літ у стаях журавлів
Єдиного із виру виглядає.
Ні зраночку, ні пізнім вечерком
Журавлику не час... Не прилітає,
Аби пройтись вербовим бережком...
Свою журавку вірну не вітає.
Зізналася: на тім себе ловлю,
Хоч в самоті не звикла до чудес я,
Та чується: люблю, люблю, люблю —
Від нього долітає з піднебесся...
І знову небом журавлі летять —
Вдовина біль, тривога і розрада.
Хіба й на цей раз мимо пролетять,
Де ж, Господи, твоя святая правда?

Автобусний референдум

Заманулось, далєбі,
Дідусю Махтею
Перевірить на собі
Давнішню ідею.
Аби знать навірняка,
А не колобродить,
Конституція яка
Потрібна народу.
Україна. Що ж вона,
Чого хочуть люди,
Чия «візьме» сторона,
Яка вона буде?
Незалежна, правова,
Ринково-базарна,
Чи не хочеться бува,
Щоб... тоталітарна?
Самостійно до мети,
Щоб господарями,
Чи колонами іти
Із поводитрями?
Якщо так, то герб який

І яке знамено
Люди візьмуть залюбки
На свої рамена?
Що погодяться співать
Во славу, принаймні:
«Ще не вмерла»... чи Віват
«В Союзі незламнім»?
На заводах чий парад,
Як з «громадям планів»,
Чи то буде влада Рад,
А чи мафікланів?
Чи колгосп, чи особняк,
Чи земля в оренду?
І виходить, наче як
Мініреферендум.
А його, щоб учинить,
Треба народ-люди.
Без громади ні на мить
Злагоди не буде.
Знав, що терпить творчий мир
Від стресінцидентів,
Все ж пірнув у людський вир
«Ловить» респондентів.
Грізно супить крила брів,
Збундючнів, мов глобус,
Кроком впевненим побрів
Штурмувать автобус.
Ледь пропхався дід Махтей
Через мат, прокльони
Вкрай знервованих людей,
Врешті, до салону.
А в салоні — все. Везуть:
Свині, качки, кури,
Хміль, погуляну козу,
Нечинені шкури,
Іграшки для немовлят,
Снікери, рулети,
Із дорізаних телят
Сумнівні котлети,
Яйця, кваша, сир «Момент»,
Прив'ялена риба,

Взагалі асортимент —
Де, хто, що надибав.
Не автобус-кавардак:
Лантухи, валізи,
Хто з квитком, а більшість — так
По головах лізуть.
У кухвайках з ательє,
Миршаві й пригожі,
Правда, рідко, але є й
У турецькій кожі.
Розпашілі — сморід б'є,
Млосно від задухи,
Всяк долдонить про своє,
І ніхто не слуха.
Оцінивши все, як слід,
В гурті наодинці —
— Оце й є, горланить дід, —
«Нові українці»!
Бачу! Бачу громадян
Вільної держави!
Слава Богу у мирян
Пішли вгору справи!
Конституцію ось-ось
У Верховній Раді
Таки приймуть. Дождемось,
Будемо при владі.
Прапор жовто-голубий
Ще й тризуб на ньому,
Самостійність! Хоч убий —
Я стою на цьому!
«Ще не вмерла»... затагнув,
Аж шибки трясуться.
Хтось в кутку «гачок» загнув,
Інші — зле сміються.
А один — навстріч шагнув —
Явний комуняка —
За петельки потягнув,
Довго не патякав,
Переконливо довів
Свою точку зору,
Заїхавши поміж брів

Без зайвих розборок,
А потім (комусь убік):
— За власну образу
Від душі таки упік
Рухівську заразу.
Тут водій: Увага, стоп!
Зупиночка «Ринок»,
Розвантажівка-галоп
Декілька хвилинок.

* * *

Навідався. Стою мовчки.
Думав, кається,
А він лежить у примочках,
Усміхається.

* * *

Тяжкі часи шалених буднів —
Презирства Правди і Братерства,
Коли схрестили чисті й блудні
Багнети Совісті й безчестя,
Часи, коли у нашім краї
Блюзнірство гору набирає,
Коли біду, що душу красе,
Підлотник називає расм,
Коли із келихів іржавих
Нещастя випито ущерть, і
Уже фундатори Держави
Благають милостині — смерті,
А ненароджена дитина
Вже приречена бідувати,
Бо батько, трудова людина,
Сім'ю не в змозі годувати.
Тяжкі часи. Тут вибір треба.
Невігластва тавро спростуймо.
Не уповаючи на небо,
Самі Україну порятуймо.

І скресне люд

Болить мені стражденна Україна.
Яремно стогне трудовий народ.
І котиться біда, мов кураїна,
Та все на наш незораний город,
Аби зронить-посіяти насіння
І заврожаїть ниву у стократ
Зневірою, сльозами, зубожінням,
Щоби вродив межи людей розбрат.
Взяли за стяг державні лицеміри
Пшениці колір, неба голубиць,
Та глитаям нема в народі віри —
І час проб'є прийдешніх поколінь.
Ось дождемося ми своїх Богданів,
Повстануть духом Леніна бійці,
Заграє в сурми Правда первозданна,
І скресне люд, мов крига на ріці.
І прийдеться мазепам і петлюрам,
Що проросли на благодатнім тлі,
Вбиратись геть під три чорти алюром
Шукати щастя на чужій землі.
А нам послужать ще червоні стяги.
Із небуття повернуться в нетлінь
Святі клейноди ратної звитяги
І трудових довершень поколінь.

Дивися в корінь

Просить Махтей, ледь не плаче,
Ладен в ноги впасти:
Підсоби, — каже, — козаче,
Лист-подяку скласти,
Сказати слово калинове
Усім, хто при владі:
Президенту, Кабмінові
Та Верховній Раді.
Тут би можна й спинитися,
Треба ж іти далі —

Себто гречно вклонитися
Також вертикалі —
Усі дбають. Тобі б, Ненько,
Щоб добре моглося,
А нам, дітям, веселенько
Та довго жилося.
Знаю, знаю — є зухвалі,
Ганять керівництво,
Мовляв, криза, все в розвалі,
Стоїть виробництво,
Зруйнували медицину.
Освіту, культуру.
Порішили через ціни
Всю інфраструктуру.
Це дурниці, — скажу я вам,
Тлумаки чарівні —
Про стабільність є заява
На найвищій рівні.
Знайте наших! Доведено
З небаченим хистом
Й остаточно затверджено
Президентським свистом...
А ще, — чув я, — базікають —
Вимирають люди,
І вже скоро й безликої
України не буде.
А натомість з-за кордону
Спонсори прибудуть
І вже нас, прошу пARDону,
Научати будуть.
Ну не блазнів лих діти
Виб... ки трикляті?
Таке можуть говорити
Лиш враги затяті.
І тут брехня. Так, для вражень
Верхівку картають.
Скажіть, чому заощаджень
Нам не повертають?
«Зволікають», «тягнуть жили»,
Встановлюють строки?
Бо воліють, щоб ми жили

По вісімдесят років
І не менше. Про це йдеться
В фірманах високих.
А мені ось доведеться
Тягнуць літ дві сотні.
А то плетуть — вимираєм.
Єдри його шкворинь.
Та ми — ніби грішник в раю.
Зри, йолопе, в корінь.
Тож, підсоби листа скласти.
Ба й вибори скоро.
Ще не встигну. О напасте.
Ото буде сором...

Глибока осінь листопадить степом,
Немов то на оглядинах землі.
Не чутно пісні лагідної з неба,
І відпливли у просинь журавлі.
Скрече сорока в чорному береті,
Зайчисько десь навпочіпки присів;
Та ще інде веприще в очереті
Порушить спокій млявих карасів.

Терни дрімають. Нишкнуть степ і доли.
Дріма Земля, готуючись до сну,
Щоби потім підставить Сонцю поли
І радо стріть чарівницю-весну.

Ходив і я, мов пізня осінь, полем,
По реп'яхах, незораній стерні,
По соняшищах, що «стріляють» бодем
Не лише в небо — в пазуху мені.
Й чомусь згадалась повоснна осінь —
Незорана землиця в бур'янах.
Воно мені ввижається ще й досі.
Так тож була небачена війна...
... Стою в дверях, немов портрет у рамі,

Дивлюсь у світ крізь косину дощів.
Мене немов злодюги обікрали,
Щось так марудно, терпко на душі.

І гірко, й боляче...

Я з гіркотою стрів про Україну
У «Рідному краю» брудний пасквіль.
І боляче мені, як її сину, —
Неначе в рану сипонули сіль.
Й не тому, що минуле злите брудом.
Ні — то вже звично в цей жахливий час,
А що «своя» запроданка-іуда
Бере за право всіх судити нас:
Лиш «баланда», «терор», «ГУЛаг», «Освенцім»,
Світліші фарби не силкуйся знайти.
Бо бач (за нею) людям навіть сонце
За тої влади не могло світить.
Бо гнали їх змордованих в артілі,
А куркулів — до стінки і — каюк.
Мовляв, отак більшовики хотіли
Утвердити комунію свою...
Збиткують доморошені пііти,
Запінено вибльовують барліг,
Брудні, невдячні вельзевула діти
Кидають Неньку лихові до ніг.
Було б несправедно не бачить збочень:
Доводилось і нам біду плекать,
За те ми широ сповідатись хочем —
Хто передує, ладен заблукать.
Та бачиться мені моя Вкраїна:
Ланів суспільних неосяжна шир,
Під сонцем мліє світова перлина
І славиться господар-богатир.
Я чую пісню гомінку заводів,
Сягну науки зоряних здобуть.
І сміх. Багатомовний сміх народів,
Що Україну матір'ю зовуть.
І я щасливий всім сказати нині,

Хто нас паплюжить, скривдити спішить:
Я жив у тій, Радянській, Україні,
І радий був би віку в ній дожити.
Так. Жив у тій, Радянській, Україні.
І широко вірю, доведеться жити.

Халепа (Бувальщина)

Брату моєму та його благовірній дарую.
Автор.

Скрутненько ниньки людоньки живуть
На теренах матусі-України,
Відтак, одні по волі хвиль пливуть,
А інші рвуть серця і руки, й спини.
Чимало також в бізнес подались.
Це владою народжені таланти —
Кравчучки, кучмовози... А колись —
Їх гідно охрестили — спекулянти.
Судіть їх, не судіть — це вже таке:
Умови злі. В них треба виживати.
І поступається реалу етикет:
Собі і дітям треба щось жувати.
А є й такі, хто хижо хапонує
З уламків колоса живі мільйони
І туго власні лантухи напхнув,
Та й реформують в здравиці прокльони.
Отож і друг, Махтеїв побратим,
Кучмівськими реформами «оббитий»,
По-справжньому вже мучився над тим,
Що б ще утнути, щоб хоч трохи жити,
Бо, бачите, вже й діток поженив,
Й онуки геть на п'яти наступають,
А статків ні на гріш не прижили,
Лише шалено «видатки» зростають.
І ні з чого по-справжньому смикнуть,
Аби якось проріхи залатати,
Вже не кажу, пробоїни заткнуть,

Хотів хоч якось справи підладнати,
А як по правді, так, як воно є, —
Його конала заздрість — хижка зваба:
Всього обмаль, чогось недостає.
В народі кажуть: «Мучить клята жаба».
То й кидався затято в усібіч,
Щоб роздобути кляту копійчину,
Та повернуть її, ну ясна річ,
На допомогу донечці чи сину.
Гусьми займавсь, вирощував свиней,
Ходив біля бичків, крільми старався,
Моторний був — чистісінький Еней,
Горіло все в руках, за що не брався.
Картопельки плантації садив,
Під качанистою — зо три городи.
За всім, немов, за лялькою, ходив,
Та все — не те. Не та винагорода.
Горби, як від, не смій перепочить,
А восени, підбивши сальдо, знову
Вже й рідним дітям, наче злий вітчим,
Бо стільки літ чекають на обнову.
І тут Махтей зустрівся вакурат.
Ну друг про все візьми і похвалися,
А той сміється. Слухай, — каже, — брат,
Ти краще веселеньким поділися.
... Скрутненько ниньки людоньки живуть.
Й не лиш тебе спіткала невезуха.
То ж бач: одні по волі хвиль пливають..
І мовив загадкове слово: «Муха»,
Хоча й кусючі, все ж лише вони,
Не звідані ще людством трудівниці,
Спроможні нам підтримати штани
В лиху годину бруду і амбіцій.
Порада слушна, що там говорить.
І знову милувалися краями:
В господаря усе в руках горить.
А по весні вже й вулики стояли.
І не пусті. І бджоли в них були.
Живісінькі господаря вітали.
Навіть сусіди чули, як гули,
І бачили, далєбі, як літали.

А, звісно, мертві бджоли не гудуть.
Й категорично зовсім не літають,
Тому лиш від живеньких меду ждуть,
А з медом і добробуту чекають.
Ото ж чи не щодня новий бджоляр,
Лиш сонечко зійде і аж до схилю,
Куражив бджіл, як цар Іван «боляр»:
Чи принесли, чи ще не заносили.
Одного разу (правди не втаю)
Ревізію почав у сіру днину.
Мугикаючи пісеньку свою,
Зняв кришечку і — шасть усередину,
В свята святих бджолиної сім'ї.
Поцупив стільничок і хвацько, браво
Крутив, вертів, дививсь з усіх країв,
Перевіряючи медові справи.
Це бджілкам не сподобалось чомусь.
Одна із них порушника спокою
Так, делікатно, в пальчик тільки кусь,
А той ображено тріпнув рукою
Ще й віднайшов кілька добірних слів.
Які слова? — Та ті, що не для преси.
І з посмішкою злодія посмів
Відправити по певному адресу.
У відповідь жигнуло ще з п'яток.
Бджолярик геть забув мугикать пісню,
Лише крєктав та ахкав, мов знаток,
Що дегустус не «Бджолине», звісно.
І похідь пританцювувать почав,
Бо вже дістались під холоші чемно.
А жалять так, що мерехтить в очах.
І він... торохнув стільничком об землю.
І тут стряслось таке, що й не сказать:
Мов з пекла піднялась нечиста сила,
І так гризуть, що ні вперед, ні взад.
Одна ж падлянка прямо в ніс вкусила.
В саменький пиптик. Мов хто швайку вткнув.
На жах, пекуче, матері ковінка!
І, що природно, — наш невдаха чхнув.
На всю — аж розстігнулася ширінка.
Ті ж, кляті, певне, думали льоток

І двинула туди уся орава,
Ви ж розумієте без балачок:
У бджоляра не просто кепські справи.
Отут ознаки — замах на життя:
Ба — в нього й очі стали, мов телячі,
Реакції й на гріш на відчуття
І дивиться, неначе пень незрячий.
Напомацки нащупує гаплик,
Силкується штанців і злючок збутись.
Та одіж до сідниці аж прилип,
Немов цвяшками-тексами прикутий...
Та не буває лиха без добра.
Де не візьмись, дружина нагодилась,
Хлюпнула вмить з помийного цебра,
І рятувать сердегу заходилась.
В один момент — ну вилитий Адам:
Смиренна поза, страм прикрив руками.
Ось тільки тіло. Господи, не дай —
Немов троянда, вкрите шипахами.
Зловмисниці ж розгнівано гудуть,
Що ястребки над ворогом працюють,
А жіночка, щоб відвести біду,
Голенького соляркою квацює
Та вибирає з тіла колючки,
Сиріч, бджолині жала, що стирчали.
Тамуючи невдасі болячки,
Невдовзі брикнулась і захарчала.
І ні найменших до життя ознак:
Лежить копиця у красі жіночій —
Ланіти бліді, губи, мов синяк
Й під лоба модно підпустила очі.
— Укус в язик, — засвідчив ескулап.
(Діждалися «Швидкої допомоги».
На цей раз — диво — наш районний ФАП
Не вимагав бензину, слава Богу).
А ось чого, що саме за язик?
Чи мо, не вміру лаялася дуже,
А наш народ до цього геть не звик
Чи «причитала» за живеньким мужем?
Подейкують сусіди: Ох і зла!
Розходиться, аж пашека синіє,

І ні гори, ні видолка не зна,
А чоловік тоді зовсім німіс,
Бо, кажуть, хоч давно це вже було,
Разок стрибнув (хто без гріха?) у гречку,
А «благовірна» (О змії кубло!)
Й до нині ше у стані суперечки.
А, може, ше якийсь та мала гріх
(Жіноцтво незбагненне, як і бджоли)
Ото її й покарано за всіх,
Та ми про те не визнаємо ніколи.
Отак — замісто статків, та в біду.
Вхалепляться, а лікарі спасають.
Відомо, мертві бджоли не гудуть,
А ось живі, трапляється, кусають.

Ну що скажу?..

Усі окультпросвітники пророчать
Наявність потойбічного життя,
Що праведникам благості доточать,
Злостивців жде спокута, каяття.
Там, кажуть, всім воздасться по заслугі,
І кожен з нас отримає своє,
Не допоможе й золото злодюзі,
Тож будеш там таким, який ти є.
Та хай і так. Вже буде те, що буде,
Комусь Господь, до когось вельзевул.
Мене ж хвилює, розтинає груди
До шему в серці підлоти розгул,
Що розквіта жовто-блакитним цвітом
На тих розваллях, що колись були
Державою, а нині безответно
До ніг свого 'валтівника лягли.
А ще лякає зустріч на тім світі.
Як проясняться обриси у млі
Й мене питають близькі по привіті:
Ну як живуть там люди на землі?
Як наш Союз — велика Батьківщина,
Які знамена святами несуть,

Як влада Рад, як рідна Україна? —
Її забудь не в змозі навіть тут.
Ну що скажу я тим святійшим душам,
Хто будував, змагався і долав,
Хто в боротьбі, у серці відчайдушнім
За владу Рад своїм життям наклав?
Немає вже квітучої Держави,
Немає тепер усміхнених дітей,
Космічної уже немає слави,
Земних немає радощів людей.
Довкола злидні. Мруть голодні люди...
Зате жирують «жирнії коти».
Ніхто не знає, доки таке буде.
Народе мій! Це знаєш лише ти.
Ну що скажу?..

Про сертифікатне поросятко

Сонцеликі, мов на святках,
Фросина та Катя:
Отримали ж поросятко
По сертифікатах.
Одне на двох. То ж в мішечок
Чемно, обережно
І — в Трудове. Йшли пішочком.
Несли почережно.
Довго йшли. Наговорились.
Степ. Ніхто не бачить.
І лаялись, і журились.
Про статки собачі.
Та вже нудно й від обурень,
І набридло й скніти.
Давай вони, як той дурень,
В думках багатіти.
Ідуть собі. Катря несе
Мішок за плечима.
І тут тобі- ні в те, ні в се —
Для втіхи причина:
— Ось виросте, та заріжу,

Вже рік, як смагаю...
Решту продам. Як є — свіжим,
Грошенят вторгую.
Куплю курей. Продам яйця,
Гроші — в діло знову.
І якщо не зупиняться,
Стягнусь на корову.
А там, дивись, Бог допоможе,
Своє одбідую,
Хлів, комору, огорожу,
Новий дім збудую.
Іще, гляди, і Данило
Вернеться від Вальки.
Бо там, кажуть «зашкалило»,
А мені ж то жалко...
— Давай сюди, — тягне Фроська
Лукаво-ніяка.
Воно ж мішок — не «авоська»,
А в мішку ж свиняка...
Ідуть далі. Фрося несе.
І, раптом, до Каті:
— Завтра ж злучу — ото й усе.
І буду чекати
Три місяці, три неділі,
А тоді ще три дні.
Як хороша породілля —
Кінець моїм злидням.
Що народить — і тих злучу.
Хай Бог не осудить.
Кому в заздрість, а я змовчу.
Ото грошви буде!
— Ну, давай. Уже ми вдома, —
Смиче лантух Катя.
Хіба ж тобі невідомо?
Ось же й моя хата.
— Як давай? — Аж побіліла,
Вмить зцапіла Фрося,
І Катрусі так, між ділом,
Тик дулю під носа.
Катя й собі дулю тиче,
Не спуска товарці.

Ще й словечками, як личить,
Підливає сварці.
Тут би грець із ним, з достатком,
Коб заладить справі.
Вже й мішечок з поросятком
Лежить у канаві,
А вони, що навіжені,
Одна 'дну тузають,
Потім страмно, мов скажені,
Одна 'дній позують...
Люди чули, так кричали,
Що в ротах посохло.
Доки жінки сперечались,
Поросятко... здохло.

Заплакані шибки

Заплакані шибки вікна.
Їм нікому витерти сльози.
Іще не настала весна
І вже не лютують морози.
Щоразу, як віхтик беру,
Щоб витерти скельця і раму,
Вже знаю, не так, навіть, тру,
Як вмiла робити це мама.
Та що ж, коли доля така.
Їй марно усупереч пнуться.
Вже нас не зголубить рука,
Ті пальчики нас не торкнуться...

Та чи ми ж не...

Папський нунцій в Україні,
Вишукано, з блиском
Навідався (й небезвинно)
В козацьку колиску.
Старенькому понтифіку

Вельми закортіло
Святу мрію з первовіку
Завершити ділом —
Освятить Дніпро широкий,
А потім — наринуть,
Спрямувавши перст пророка
На Русь незміриму.
Спокусливо. І зухвало,
Як на кволі плечі —
Адже Русів воювали
І хрестом, і мечем.
Та безплідно. Не добились
Ні грімно й не квапом.
Наче й Господу ж хотілось,
Що мріялось папам.
... Незбагненні якісь люди
В Русі князували,
А пізніше ще й прибуду,
Що занизували
На Хортиці, за порогом.
Легкі на затії,
Хоча й з хрестом, хоча й з Богом,
Та ж з рук Візантії.
Козаками той люд звався.
Воїни зухвалі,
Що за церкву православну
Гинули й на полях.
Тепер, воно, інші князі.
Й козацтва немає.
Пся крев! Бидло те наразі
Знатно покараєм...
Пролупилося, щоправда,
Та то не козацтво,
А скоріше глум-громада,
Шароварне братство.
Гляди, йому, папі Павлу,
Обранцеві долі,
Одкриються путі славні,
Іншим невідомі...
Може, так, а, може, інше
Пастир присвятійший

У помислах тасмнійших
Свою душу тішив.
А там — хто зна. Роїлися
Думки в заколоті
І сумління двоїлося:
Було «за» і «проти»
І на мислях у нунція,
Мов на роздоріжжі,
Хоча й скромну мав функцію
Той у Запоріжжі.
Якщо ж правду і пречисту,
Якщо ж не лукавить, —
Лячно їхать до прихистку
Козацької слави,
Лячно глянуть в очі людям,
Що їх прагли знищить,
А вони (хай позабудуть)
Встали з попелища.
А не дай, Бог, не забуто
Хрестові походи?
Скільки душ невинних збуто
І з папської згоди!..
Трохи ближче — таке ж саме:
Стовпи придорожні,
Уквітчані телесами
Та хати порожні
Й попалені завбачливо
Посполитим богом.
Отак схизмі тлумачили
Помисли святого.
А вже крові тої... крові...
Живцем дерли шкіру
З православних. Таки ж знову
За папу, за віру.
Ото ж, Боже, дай сил, кріпкий.
Ще маю нагадку —
Затьмар пам'ять недоріким
Козацьким нащадкам,
Хай забудуть, хай не знають
Свого родоводу,
Звідки пішли й що чекають

Собі в нагороду.
... І затьмарилось. Забули.
Нічого не знаєм.
Мов не бачили й не чули
Наруги над красм.
Ні святої тобі злоби,
Ні свербцю за вухом.
Ну природжені холопи
І плотню, і духом.
Адмінапці — патриції
Курлючилися гаком.
Ні про які амбіції
Найменших натяків:
Вам для діток службу в школі? —
На себе беремо.
Вам земельки під костьоли? —
Немає проблеми.
Православні на земельці
Є меморіали? —
Та ми ж таки європейці,
Хіба ж ви не знали?
Може, якісь думки свіжі,
Може, ще щось треба? —
Як немає в Запоріжжі,
Ми дістанем з неба!
Та чи ми ж не козарлюги?
І, так собі, просто,
Найзапеклішого... друга
Запросили в гості...
Чи то ручки закортіло,
Щоб облобизати,
А, може щоб... (таке діло)
За гетьмана мати.
... Лиш владика Запорізький
На се зрив болюче.
Та все митру свою низько
На брови хлобучив.

Такі діла з позицій височенних.
Мене ж земні хвилюють, навпаки:
Ми знаєм як ведуться козаченки,
А щоб на це утнули козаки?

Світла голова

— **К**уди, — кажу, — спішиш, мій друже?
Я бачу, й зустрічі не рад...
— Не закудикуй, — буркнув, — дуже —
Лечу у стольний Київ-град.
В самісіньку Верховну Раду.
Осьочки — бачиш папірця?
Цю пропозицію-пораду
Везу народним обранцям.
Ти ж знаєш, нині Герб держави,
Що прийняли на чужий смак,
Не відбиває суті справи —
Якийсь незграбний баштармак.
А в мене ось — вінок з калини.
На нім шпаки і горобці.
А всередині — у свитині
Вельможа з торбою в руці.
Ну як? Сподобалось? В ажурі?
Я поспішаю. Ну — бувай!
А я всміхнувся у зажурі:
Махтей. Ну — світла голова...

Солдатська лопатка

Зайшов Махтей до музею,
Стрітися з минулим,
Уклонитися доземно
Навіки поснулим
Побратимам по Великій
Війні Вітчизняній,
Що тепер уже безликі,
Забуті, незнані...
Хоч пройшли кривавий, грізний
Свій шлях крок за кроком
І звільнили від фашизму
Невдячну Європу.
Згадалися Брест і Київ —
Днів трагічних свідки,

В богоданій Коломиї
УПАвські засідки...
Сьогодення чорним круком
Душу й серце крає.
За що, Боже, такі муки,
А манили ж раєм?
А тим часом дідок зайшов
Скромного достатку,
Приніс в торбі (свою знайшов)
Солдатську лопатку.
— Хочеш здать? Мо знадобиться? —
Махтей ветерану.
А сам собі, — не годиться, —
Зброю здавать рано...

П. Т. Малуці

Ну що ж, вітаю Вас, козаче,
Із ювілеєм непростим.
Дещо банально, та, одначе,
Бажаю широко: хай щастить.
Сказать улесливо- грайливо,
Мовляв, ці роки — не роки,
Було б блюзнірством особливим,
А блудословить не з руки.
Пройшли шляху шматок чималий.
А на віку, як на віку —
Доволі прикрощів зазнали,
Так Бог велів більшовику.
Вам на шляху не бракло сили,
Хоча й були стежки круті,
І друзів досить погубили
В отій буденній суєті.
І мужності не бракувало.
Й коли здавалось — «кришка», крах,
Навіть над смертю кепкували
В концентраційних таборах.
Кришталь небачений ваяли.
Шаліла в обертах Земля.

Ви й повітухою стояли
Біля колиски з немовлям.
А чого варта розбудова,
Хоча ми й не рахуєм втрат,
Коли тріщить мостів основа
І вимира електорат?
Та прийде час. Ми схаменемся.
Й попри сьогоднішній бедлам,
Ми щиро друзям усміхнемся
І всучим дулю ворогам.
І я вітаю Вас, козаче,
Із ювілеєм непростим,
Дещо банально, та, одначе,
Напутнє говорю: «Щастя!»

В. И. Воловику

Пути господни неісповедимы.
И жизнь прожить — не поле перейти.
А ты прошел кусок довольно длинный
Нелегкого тернистого пути.
Как многие, кто дерзок был и молод,
В ком закипала жаждой битвы кровь,
Здрав штаны, рванул за комсомолом
Искать свой путь, признанье и любовь.
К себе суров — поблажек ни малейших,
Коллеги рядом — милости не жди.
К таким тянулись с дружбою чистойшей
И выбирали в лидеры-вожди.
Года ушли, и барахлит «компрессор»
(Уже не краснощекый мальчуган),
Ты — доктор философии, профессор,
А все неугомонный атаман.
Как и допрежь, в проблемах и заботах,
Терзаешь душу добрую свою:
То «возрождаешь» что-то из чего-то,
То в попытках «планируешь семью».
Вот только щеки, кажется, желтеют,
Голубоватый под глазами цвет...

И все ж тебе товарищи желают
Не наследить, оставить в жизни «След».
Пусть в круговерти жизни неутешной
Не омрачает наших будней тень.
Я, как и ты, неисправимо-грешный,
Уверовал душой: Да будет день!
Пути господни неисповедимы...

Село є в нашій Україні

Село є в нашій любій Україні
На Берди крем'янистих берегах.
Там наймиліше в світі небо синє
Й найдовший в світі шлях — Чумацький шлях.
Там солов'ї весною ятрять душу.
А яблуні в садах квітують так,
Що я від трунку задихатись мушу,
Неначе від цілунку на вустах.
В душі щемлять сумні безсонні ночі.
Прощальний стогін батьківських воріт.
Матуся крадькома втирає очі,
І я їду у незбагнений світ.
Роки летять. Летять нестримно роки.
Несуть у неосяжну далечінь.
Та прийде час спрямовувати кроки
В село на Берді. В яблуневу тінь.
... Село є в нашій любій Україні.

* * *

Полуднево нахилений день.
Іней ліг на берізки замріяні.
І малиновий дзвін: «телень-дзень» —
Душу болить і крас незміряно.
Посеред кришталевих беріз
Я наміряв тебе сребристою.
Серце щемить бентега до сліз,
Що, буває, непрохані бризкають.
Серед сонму чарівних жінок
Ти єдина, ти Богом помічена.
Як безсмертя жажливий вінок,
Нехай ти і зима будуть вічними.

За столиком під горіхом

Сину Олегу

Завечоріло. Сонця диск
Над обрієм: спочить хвилину
Червоним яблуком завис,
Вішуючи бешкетну днину.
Та то — на потім. Нині — зась.
В душі й під небом пусто, тихо.
Тривога в грудях розрослась
І чутно, як планета диха.
А ще під хатою — горіх.
У німотині віти-клешні
Поклав не відавши про гріх,
На плечі татовій черешні.
Вона ж зачасно мовчить.
Тільки зирне в зелені очі
На якусь тютільку, на мить:
В них прочитати долю хоче...
О цій замріяній порі,
Сьорбнувши з чаші смутку дозу,
Самотньо пораюсь в дворі,
Ковтаючи підступні сльози.
Та лелечко, чого ж це я
Так розсупонивсь? Під горіхом
Стоїть синок — то біль моя,
І радо дивиться з усміхом.
Ось підійшов, облобизав.
Про щось незначуще балакав,
Щось підбадьорливе казав,
Та я не чув. Я тихо плакав.
Бо був щасливий в оцю мить —
Моя кровинка біля мене,
І це усе, чим буду жить,
Як правдою. Це достеменно...
Хвилини зустрічі пройшли,
Просохла на очах відлига,
І ми, мов злигані воли, —
Куди синок, і я з ним дригав
На вкрай уражених ногах
І з конче спраглою душею.
Ходив, мов лицедієв маг,

Під лоскіт оплесків дешевих.
Обіходили поросят,
Трьох курочок на ніч закрили,
Полили перчик. От і вся
Недовга, що її змудрили.
За тим взялися за куліш.
З ним впоралися вельми хвацько,
Хоч не простий куліш. (Як би ж!)
А, знаєте, куліш козацький!
Воно і мудрості на дріб,
І до пшона докладу мало:
Перчик, часник, цибулька, кріп,
А, в основному — старе сало.
Побільше сала. Щоб пшоно
У ньому добре промастилось.
А ще важливо, щоб воно
Димком пропахло, протомилось.
І ми старалися за двох —
Все учинили чин по чину.
А до кулешику — сам Бог
Велів аби була чарчина.
Старого доброго вина.
І, ясна річ, вона з'явилась,
Щоб її випити до дна,
Щоб доля щастям заіскрилась.
Вона ж бо в кожного своя
І не бува на іншу схожа —
В одного розмаєм буя,
У іншого — чужа, ворожа...
Отож, на столик під горіх
Зібрали все домашнє збіжжя,
Та ще поставили пиріг,
Що гість привіз із Запоріжжя,
Наповнили чарки вином,
Куліш по мисочках розлили
І тост сказали. Все одно
Чомусь напій не пригубили.
Чи, може, місяць заважав,
Що струменив проміння срібне
Й на денцях келишків лежав
Розсіяний бурштином дрібно,

А може, тиша, що дзвенить
У вухах власним током крові,
Спрямовує розмови нить
В незахмелілім руслі новім.
Ще вірогідності: могли
З несонячних Галактик зорі.
У співрозмовницях були.
Й навіяли думки просторі...
Куліш давно вже захолов,
Бурштинки з келишків десь ділись.
Ми ж за незайманим столом
По той бік ночі засиділись.
Вже й місяць пругом покотивсь,
Уже й роса — зорі предтеча,
Ми ж подумки мчимось кудись,
Чи вслух будемо фортеці —
Гомонимо, гомонимо...
І все неситі, наче бомжі:
Про щось одне розпочнемо,
А іншим волимо продовжить.
І не біда, що на порі
Проблеми і запитань — злива.
В цю ніч у рідному дворі
Ніхто, як я, не був щасливий.
І раптом півень — страж зорі —
На всю горлянку: Ку-ку-рі-ку!
І я прокинувся... Хоч заріж!
Я не прошу йому довіку.

Доводиться інколи чути

Доводиться інколи чути:
Не те пишу, не так пишу,
І вірш заземленно-прикутий,
Перед епохою грішу:
Бракує злагоди, натхнення
До розбудови. Навпаки —
Відсутній пафос сьогодення, —
Маститі твердять земляки,

Та в нього й лірика вагітна, —
Хіхікають у кулачок,
Глаголять звисока, амбітно:
Минулим марить старичок...
Останнє — правда. Вельми каюсь.
Хоча і «там» не все святе,
І все ж, коли його торкаюсь,
В мені бажання жить росте.
І я пишу. (Вже як умію)
Про біль, що страдницьки ношу,
Про свій народ, що в горі скніє.
Ні! Перед ним я не грішу.
На все ж плювать. І я пишаюсь,
Що на осонні кольорів
Зі злидарями залишаюсь
І не міняю прапорів.

Осінній лелека

Відлетіли літа. Лише в мріях живу
Одинокий осінній лелека.
Ось і ти з нами тут, не чужа й наяву.
А насправді — далеко й далека.
Що було, те пройшло, а відтак — не вернеш,
Що прожив, те прожив і не каюсь,
Та вже ж долю свою, що за «так» не візьмеш,
Хоч і пізно, піду пошукаю.
Буду довго шукать, буду довго ходить
Битим шляхом, рясними полями,
Нехай щастя моє хоч тепер прилетить,
Прилетить, прилетить з журавлями.
Відлетіли роки... Відлетіли роки
Ластовиною зграєю в небо,
А у мене думки, а у мене думки
Лиш про тебе, про тебе, про тебе.

Ніч на Берді

Стою і небові молюся.
Мов на віку в останній раз
Довкола жадібно дивлюся,
Як ніч прийшла, як день погас.
На небі місяць зорі сіє,
Гаптує сріблом у гаю.
Первісна тиша. Все німіє.
Надано слово солов'ю.
Верба в криниці косу мис,
Срібляста піна цибенить
З коси в криницю. Обрій мріє.
Струмок ледь чутно жебонить.
Щось очерет воді шепоче,
А та принишкла і мовчить,
Немов невіста, що не хоче
Своєї долі відлучить.
Та ще заквилить, як проснеться,
Десь часня. І то на мить.
У плесі риба стрепенеться.
І знову тиша. Берда спить.

О Русских березах

Святые русские березы,
Вам сонмы песен и стихов,
Чистойшей родниковой прозы,
Молитв невест и женихов
Преподнесли певцы России.
Да и не лишь. Словянский мир,
Его садовники растили
В сердцах березовый кумир.
Без вас немислима Россия,
Не будет полной Беларусь,
И в Украине вечер синий
Без вас представить не берусь.
Вы столько помните, березы...
Тевтона меч, победы хмель

И Ярославны горьки слёзы,
И собирателей земель.
Одни лишь знаете, сердечны,
Сколь в ту глухую старину
Под вами прилегло навечно.
И в эту страшную войну
Скольких в прибежище бесследном,
На веки правду затаив,
Укрыли пологом последним,
Своею кровью напоив.
Маевки видели, родные,
Следы помещичьих «щедрот»
И заводские проходные,
И митингующий народ,
И им же выбранное Знамя,
И Герб лучист на стяге том,
Неугасимой дружбы пламя
И новый многолюдный дом.
А нынче нас, сестрицы дуба,
«Нові», «Свідомі» над Днестром
Зовут пройтись цинично-грубо
По вас, березки, с топором,
Что вы — суть русские березы...
Дуреют люди в этой мгле.
Скажите, есть еще курьезы,
Подобно нашим на земле?
... Уж так случилось, мир словянский
Нам без березы не понять,
И холуям заокеанским
У нас березы не отнять.
Да, рубят русские березы...
Пока не спет последний гимн,
Ану, словяне, вытрем слезы
И за березки постоим!

Осінні каштани

Бронзолісті каштани стоять.
Розпухнілі в неляканій тиші.

Задрімали. І веснами снять,
Хоча сонце вже холодом дише.
Неминуче приходить зима,
Чутно подих осіннього трунку.
Я молюсь, та від неї нема
Ні відстрочки, а ні порятунку.
Верба коси зелені свої
Розпустила на плечі каштану,
Порятуй, — просить, — чари мої,
Мою ніжність не дай на поталу.

С НОВЫМ ГОДОМ!

В.К. Халецької

Среди женщин тебя нету статнее
И душевнее нет, не найти.
Вот такие, на нежность богатые,
Не встречаются всем на пути.
Ты стараешься быть незаметною,
Тушишь чувства, что в сердце горят,
Но глаза, .. но глаза искрометные
Лучше слов о душе говорят.
Здравствуй чистая, добрая, скромная,
Здравствуй ныне и присно вовек,
С Новым годом и счастья огромного!
Здравствуй, милый душой человек!

Л.Г. Федоренко

* * *

І треба ж так: аби у місяць лютий,
Пустотливий, грайливий, мов лоша,
Повитий снігом, кригою закутий,
Родилась ніжна, трепенна душа —
Майбутня Мати, лагідна дружина!
Життя якої — сповідь на духу.
Вона сьогодні оглядає вжинок

Безбарвного вдовиного шляху...
Була робота, є синок-розрада
І незбориме прагнення буття.
А ще ота непоказна посада,
Що тримала її усе життя.
Щоденно люди. Люди, їх турботи...
Всі прагнуть вихід з скрути віднайти.
Такий уже характер, не робота,
Уміє всім якось допомогти.
До цього ж — розпорядження, заяви.
Паперів стоси, тисячі дзвінків.
Та ви ж зовсім не масте уяви.
Усі ці справи забарні які.
... Усмішка щира, тиха, доброзична.
Характеру Григорівни під стать.
Усім нам стане боляче-незвично.
Коли хтось інший буде нас вітати.

Любови Васильевне

* * *

Непросто писати о женщине-милиционере:
Совсем не знаешь, как начать и в какой манере.
Поэтому часто даже маститые поэты
Не очень охотно берутся писать про это.
А вот о Любаше — другой коленкор —
Это не просто женщина, а женщина-майор,
Жизнь которой, если сказать искренне и без сплетен,
Вся принадлежит несовершеннолетним детям,
Обездоленным, без родителей, жизнь которых — грязь,
(А если и есть родители, то сплошная мразь).
Ведь обществу нашему в такое расхватное время
Несчастные ребятишки — ненужное бремя.
Вот и маются, вот и носятся с Валею по свету,
Где пристроить, как приладить бы Колю иль Свету...
Кому рассказать, где бы мудрых советов послушать,
Как отогреть околелую детскую душу.
И в каждой душе, если в ней приоткрылася дверца,
Есть капля ее материнского доброго сердца.

* * *

Шановний друже! Ось і прогуло —
Дитинство, юність, молодість і зрілість.
Всього цього, неначе, й не було.
Куди поділося, скажіть на милість?
Та 50 — це, Славо, не кінець.
Іще всміхнеться доля-чародійка.
Орли-сини — життя твого вінець,
І є дружина — чарівна Надійка.
А ще — Повага співробітників.
Ні — не лукава, глизява «повага»,
А мов живильний Біттнера напій,
Або втамована у спеку спрага.
І є робота. Хор народний є.
І є баян. І пісня розголосо.
Вона й мені журитись не дає,
Тебе ж у світ нехожений підносить.
Нехай у вир твої пісні летять.
У світ летять. Аж за Карпатські гори.
Любов і дружбу хай благословлять
І торжество прекрасного над горем.

До тебе

Живу, ще долею не зборена.
Герань розквітла на вікні...
А небо, вишиване зорями,
Тихенько шепотить мені
Про тебе, сонячний мій, болісний,
Про тебе, виплеканий з мрій,
Про тебе, яворе мій, пролісок,
Коханий мій, коханий мій.
А зорі в небі купно містяться.
Лише в одній біль моя...
Як лине зіронька до місяця,
До тебе серцем лину я.
До тебе, сонячний мій, болісний,
До тебе, виплеканий з мрій,
До тебе, яворе, мій, пролісок,
Коханий мій, коханий мій.

Жіноча усмішка!

О, хурделить! О, віхола гуде!
Шторми житейські з палуби збивають.
Під небом не прихистишся ніде,
Здасться, все — страшніше не буває,
Міліє незборимо сенс життя,
Пустіє думка, порожніють очі,
В душі клубком гріхи і каяття,
І раптом зблисне усмішка жіноча.
По жилах, наче, струмись пробіжить,
Заб'ється серце пташкою гучніше,
Ясніють очі, є бажання жити,
Дев'ятий вал — уже не найстрашніше.
Магічна сила з усмішки росте.
Жіноча — боркала свавілля ханів.
Благословляю долю вже за те,
Що в цій житті та був і я коханим.

«Переконливий» аргумент

Скажу відразу, що Махтей
У бухгалтерії не дока.
Ну не вивчав старий статей,
Що не потрібні йому й збоку,
Весь вік земельку колував
Тут і Чижка дід переплюнув,
Невдовзі в фермери попав —
На президентські байки «кльонув»
У полі й спав святий маньяк
Натружену скоцюрбив спину:
Що не кажіть і як-не-як,
А «годувальник» України.
Було й таке, що «так на так»
Не міг стягнутися, до жалю,
Тоді сірома, наш мастак,
В борги залазив «до врожаю».
А від податків не тікав:
Що вимага Верховна Рада,

Інвестор, рекет, вертикаль,
Ну, власне, — вся державна влада.
І тут податківець-божок...
— За що? — всю ніч старенький думав.
— За вами водиться боржок.
І, знаєте, кругленька сума:
Пені з відсотківросло,
Відтак і сальдо все «програло»...
І тут старого «понесло»,
Неначе гребельку прорвало:
— Та як же так? Та ви ж, та я ж...
— Прошу не виражайтесь, діду!
— Та в мене вже пустий гараж,
Я в Київ скаржитись поїду!
Чиновник завчено твердить:
— Нащо тобі в конфлікти лізти?
Ти бачиш скільки нас сидить? —
І кожен також хоче їсти.

Заощадливий мисливець

Вселі вже звикли, що Махтей без зайця
Додому ще ні разу не вертав.
Рушницю брав, у торбу — сіль, окрайця,
Кудюю ж прошкувати — не питав.
Бо старожил. Чудово знав довкілля,
Безпомилково визначав маршрут,
Яким зайці, ніби після весілля,
Ну прямо валом на мисливця пруть.
Ішов довгенько (на Попову дачу),
Немов старезний лис, сліди петляв,
Та, зрештою, і тирлище вже бачить,
Де позавчора ще сінця поклав.
Шукав притулок під кушем шипшини.
Затим ретельно ракурс вибирав.
Рушниця поруч, ліворуч торбина.
І він отак на вічність завмирав.
Мов Бог, щасливий споглядав довкола,
Аж поки й сонце пругу дістає.

Потім, зітхнувши, усміхнеться з боєм,
Загляне в торбу: що воно там с...
З'їдав неквапом черствого окрайця,
Торочив «здобич», реготав до сліз.
Отак носив Махтей додому зайця,
Аж поки той, сердега, не обліз.

О небо! Зайнялось вечірнє небо?
Від зблиску чорні хмари миготять.
Ім ту пожежу пригасить би треба,
Та ні ж, її розбурхати хотять.
Он ба «діди» з клубоччя виринають:
Сам Зевс і Посейдон, Христос і Маркс.
До них земляни очі підіймають
І молять помогти в нужденний час.
А час настав. Народ воліс зиску.
Ні більш, ні менш: по-правді — сто за сто,
І ладен провести останній диспут,
На ділі з'ясувати, хто є хто.
Бо на святих надія невелика,
Чи то й вони з бідою за. одно?
А вже вона — біда — багатолика,
І Правду й Честь засмоктус на дно,
Аби і їх навік похоронити,
Віддати на поталу чорних сил.
Тож тільки миром можна вборонити,
Що варте світлих батьківських могил.
О небо! Зайнялось вечірнє небо!
На вітер, кажуть, небосхил горить.
Не сіймо вітер, бурю ж бо пожнемо,
А буря може лиха натворить.

Благий намір

Іду, дивлюсь — під хатою
(Він мене не баче)
Стоїть Махтей з лопатою
І ледве не плаче.
Поруч граблі, геть шербаті,
Підіперли стіну.
Старий голову чубату
Шкребе без упину,
Гомонить, мов божевільний,
Слова не для друку,
Смика вуса посивілі,
Стиска в кулак руку,
Супить грізно куші-брови,
Тупить долу очі,
Бачу, друг мій до розмови
Не дуже охочий.
Все ж озвався до старого,
І, без провокації —
Що? — питаю. А він строго:
Інвентаризація.
Йду у фермери, — докинув, —
В ту організацію,
Де «двигаютъ» Україну
У цивілізацію.
Нагодум її, неньку,
Тут без розговору.
Взяв знаряддя й потихеньку
Пішов геть із двору.
Я подумав: ну що його
Сказати не в обиду?
Потім кажу: знаєш... того —
Щасти тобі, діду.

Я зболено дивлюсь довкруг...

Я зболено дивлюсь довкруг.
І знов кляню, і знову плачу

Від небувалої з наруг.
Хіба посліпли і не бачать
Наші державні моць-пани
Стражденну Ненечку убогу?
Хіба поглухли, що вони
Не чують стогону людського?
Не відають /холоне кров,
А серце, мов стотонна глиба!/
Як мати дітям демідрол
Дала в розпуці замість хліба?..
Жебрак-професор і студент
В одній учбовій групі нині
«Вивчають ринок» день у день
В своїй злиденній Україні.
А ветерани — біль моя?
А вдови? — Жах, мороз по спині:
Куди не глянь — вони стоять.
Скоцюрблені, голодно-сині.
Тоді, як «жирнії коти»,
Що нам «гамтешній рай» готують,
Пресищені до гіркоти,
Онук за долари валтують...
Такий тепер у нас закон.
Як заважка для вас дитина —
Звезіть, продайте за кордон,
А що? — ми вільна Україна.
Там ні кайданів, а ні пуг.
Їх може хтось усиновити.
Та Батьківщина ж їхня тут,
Її не зміниш, наче свиту.
То ж, Ненечко, твої сини.
Та не чекай від них привіту —
Твоєю волею вони
З торбинами пішли по світу.
А як же, Нене, ? Як же ти?
Поки що маєш те, що маєш...
Хто оборонить, захистить
Коли сплюндрована конаєш?
Панове? Чусте, пани?!
І восени бувають грози.
Замість батьків ідуть сини,

Вам оділлються людські сльози.
... Я зболено дивлюсь довкруг.
І знов молюсь, і плачу знову.
За небувалу із наруг
Я проклинаю вас, панове.

Я бачив казку

В одну з ночей... Було по той бік ночі,
Я слухав часу неупинний плин,
Сум'ятливі на небо п'ялив очі:
Там Новий рік. Народжувався він.
Я бачив казку. Кришталеву казку!
Душею слухав передзвін перлин.
Скажіть мені, скажіть мені, будьласка,
Хто казку народив і чий то дзвін?
Я розчинивсь в космічній сизій тиші,
Стою стовпом немов глухонімий,
Довкіль очима відчуваю лише,
Бо розум тут слабкий нікчема мій.
Дерева сплять у срібнім шумовинні,
Повітряно пухкі, немов зефір,
Мовчать дзвінки дроти електроліній
І навіть збаламошений ефір.
Засів зірок. Окрасць-місяць в небі,
А Схід — ледь-ледь рожево-голубий,
У зблисках все, все дивиться на тебе,
Очей не відвести хоч ти убий.
Сніжок рипить. Прогорнуто дорогу.
Первісна тиша лине звідусіль,
Благословила мама від порогу,
І я їду, купаючись в красі.
Он бачу, небом зірка покотилась,
Напевно, так Всевишній захотів,
Зоринами довколо розлетілась,
І сніг засяяв, сніг замиготів.
А морозець, немов грайливий песик,
Пустує на рипучому сніжку,
Розбещено цілує, ніжно пестить
І нишпорить в дубленім кожушку.
Я бачив казку...

До райкому ледь додригав
Старий комуняка,
Відсапнувся, сів, оклигав
І без сліз заплакав.
Зніми мене, — каже, — синку,
З обліку: бач — хворість.
І, помовчавши хвилинку, —
Яка з мене користь?
Потім тихо так, спроквола:
Де наснаги взяти?..
Піду мати до Чорновола
Рухівцем завзятим.
Секретар аж зблід: Куди вам? —
Умовляє, просить.
А старенький, як на диво,
Усміхнувся: Досить!
Очі звузилися строго:
Я тобі не гейша.
Як умру, ще на одного
Рухівця поменша.

Везе козак тарань з Берди
Хортицькому братству.
За дно сина, рішив твердо.
Показать козацтву.
Приїхали. Старий лічить,
Пальці загинає.
Хоч умри, зарадить нічим:
А бочки немає.
Він суворо чинить спрота
З легіня-синочка —
Де у того із-під носа
Поділася бочка.
— Знаю, — каже, — у Воловій
Балці впала з воза.

ПРИСПІВ: Краю мій, Запорізький наш край —
Трударі, гідні слави і шани,
У вінок твій, барвистий розмай,
Колосочки вплетуть Куйбишани.

Нам дружбу дарують далекі віки,
І недругам нашим не буде потачки,
Бо хлопці у нас — то поспіль козаки,
Дівчата — надійні чарівні козачки.

ПРИСПІВ: Краю мій, Запорізький наш край —
Трударі, гідні слави і шани,
У вінок твій, барвистий розмай,
Колосочки вплетуть Куйбишани.

Хай щастям наповняться Ваші серця,
Достаток і злагода будуть у домі.
Для Вас, наші друзі, і пісня оця,
Ми зичимо Вам довголіття і долі.

ПРИСПІВ: Краю мій, Запорізький наш край —
Трударі, гідні слави і шани,
У вінок твій, барвистий розмай,
Колосочки вплетуть Куйбишани.

Росте берізка край дороги,
І самоти, і кривди суть,
Стрічає радощі й тривоги,
Що у собі авто несуть,
І проводжає в шлях далекий,
Махнувши людонькам крилом,
І журавлів, і плин лелечий
Доземно схиленим чолом.
Сама ж стоїть, мов докір долі,
На перехресті злих вітрів.
Ні явора, а ні тополі,
Аби хтось душу обігрів.
Стоїть берізка край дороги...

Нехай квітне, нехай родить

Ой квітує жито за нашим селом,
Нахильці співає променів тепло.
Аж до небокраю золотий покров,
Нехай квітне жито людям на добро.
Зріють колосочки, хиляться землі,
Золотаве море на блакитнім тлі,
Жайвір небо кличе крилечком-пером,
Нехай родить жито людям на добро.
На хліб-паляниці, на пиво і квас,
Хай будуть гучними весілля у нас,
Нехай посміхнеться зболений народ,
Нехай родить жито людям на добро.
Вірмо, сподіваймось на прийдешній день,
Радо зустрічаймо бажаних гостей.
Нехай буде чистим небо над Дніпром,
Нехай родить жито людям на добро.

За хліб насущний

Здрастуйте юні і сивочолі,
Славні козачки і козаки —
Всі хто в любові звирився полю, —
Шану складають Вам земляки.

Приспів:

Хай лине пісня над рідним краєм,
Радує нива щедрим врожаєм,
Сади рясніють плодом і квітом.
Вам, хлібороби, многія літа.

За хліб насущний в кожному домі,
Що приробляють в поті чола,
Ми незрадливу зичимо долю.
Вам, хлібороби, честь і хвала!

Приспів.

Як хліб і пісня поруч перебудуть,
Легким здасться шлях до зорі.

Уклін доземний чарівним людям
З найменням гордим — плугатарі.
Приспів.

Хай лине пісня над рідним красм,
Радус нива щедрим врожаєм,
Сади рясніють плодом і квітом,
А Україні — многія літа!

І буде свято

М.І.Бесараб

А хмари чорні все густіше
Обволікають небокрай,
І зашморг з кожним днем крутіше
В обійми душі забира
Людей простих, людей робочих,
Що їм би пестить діточок,
До щирих ніжностей охочих,
Та ба — не доля. І... гачок.
А трубадурища-кучмістн
В притул «не бачать» людських бід,
Бо їм не думать, що б поїсти —
Лакиз оплачують, як слід.
Та хай жирують держиморди,
На людські злидні сміючись.
А ми — зневажені, та горді —
З своїм Знаменом, як колись.
Ще «Патріотів» небагато
В буруннім морі торять шлях,
Та буде в Україні свято —
Народ підніме Правди стяг.
То я й кажу: Хай світять зорі,
Коли гряде дев'ятий вал,
А ви ще довго будьте в морі
І міцно тримайте штурвал.

Немає мами...

*Світлій пам'яті моєї мами
Левади Марії Яківни присвячую*

Востаннє мама вийшла за поріг,
Востаннє вийшла зі своєї хатки.
Й не прийде вже з нехожених доріг,
І не приляже на свою «кроватьку».
Не вийде, як бувало, до воріт,
Аби зустріти, як з роботи їду.
— Приїхав? — і вже посмішка зорить, —
Чи не привіз там вісточку про Ліду?
І Сіми щось не чути. От біда.
І, не злостиво, скорше — подобріло:
— Ну, «ведьма», хай приїде, я їй дам.
І тут же скрушно — Може похворіли?...
... Пустує двір, хатинка і садок,
Що над усе, до ревнощів, любила.
Все кинула, мов зношений платок,

Лебідкою знялася у світ білий.
В печалі сиву голову нагну:
Немає мами... Сліз не стримать ширих.
Нема й не буде... Розумом збагну,
А серце відмовляється повірять.
... Вже в котрий раз курличуть журавлі.
І десь, не в нас — за обрієм сідають,
А ми все самотієм на землі,
А ми все ждем, а ми ж Вас виглядаєм.
І так щодня. Молитву й сльози п'ю.
Спокутую вину й гріхи одразу.
Об камінь своє серце розіб'ю,
Аби простили Ви мені образи.
... Тягучий сум на цвинтарі стоїть.
Лиш чую: жухле листя опадає.
Сліди цілую, мамочко, твої,
До них чолом і серцем припадаю.

Син Анатолій.

Зміст

«Що прожив, те прожив, і не каюсь».....	5
Немає мами.....	6
Стежини сестри милосердя.....	7
Ржавые листья.....	67
Сыну земли нашей.....	75
Про степових орлів.....	77
Вірність.....	80
Автобусний референдум.....	81
І скресне люд.....	85
Дивися в корінь.....	85
І гірко, й боляче.....	88
Халепа.....	89
Ну що скажу?.....	93
Про сертифікатне поросятко.....	94
Заплакані шибки.....	96
Та чи ми ж не.....	96
Світла голова.....	100
Солдатська лопатка.....	100
П. Т. Малуці.....	101
В. И. Воловику.....	102
Село є в нашій Україні.....	103
За столиком під горіхом.....	104
Доводиться інколи чути.....	106
Осінній лелека.....	107
Ніч на Берді.....	108
О Русских березах.....	108
Осінні каштани.....	109
С Новым годом!.....	110
Любови Васильевне.....	111
В.В. Гетьману.....	112
До тебе.....	112
Жіноча усмішка!.....	113
«Переконливий» аргумент.....	113
Заощадливий мисливець.....	114
Благий намір.....	116
Я зболено дивлюсь довкруг.....	116
Я бачив казку.....	118
Некупаний кнур.....	120
Краю мій.....	121
Нехай квітне, нехай родить.....	123
За хліб насущний.....	123
І буде свято.....	124
Немає мами.....	125

АНАТОЛІЙ ПЕТРОВИЧ ЛЕВАДА

СПОЛОХАНІ СТРУНИ ПАМ'ЯТІ

ПОЕЗІЇ

Художнє оформлення обкладинки
С.М. ПРИЧИНЕНКО

Коректор Є.В. ЗИМОГЛЯД

Формат видання 70 × 90 1/16 друк. арк. 8,25 Обл.-вид. арк. 8,87.
Папір № 1. Зам №406. Тираж 500 прим. Ціна договірна.

Збірка віддрукована на кошти автора

Куйбишевська районна комунальна друкарня
71000, пров. Поштовий, 27, смт. Куйбишеве, Запорізька обл.
Тел. (06147) 2-24-34. E-mail: kb_druk@zp.ukrtel.net